

UDK 821.111'255.4=163.42
821.111.09 Dodsley, R.
81'255.4 Pustaić, M.
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 17. 02. 2011.
Prihvaćen za tisak: 04. 11. 2011.

PERSIDA LAZAREVIĆ DI GIACOMO
Facoltà di Lingue e Letterature Straniere
Università degli Studi "G. d'Annunzio" Chieti-Pescara
Dipartimento di Scienze Linguistiche e Letterarie
Viale Pindaro 42, I – 65127 PESCARA
p.lazarevic@unich.it

INDIANSKI MUDROZNANAC (1825) I INDIANZKI MUDROZNANECZ (1833) U JEDNOJ VEOMA USPEŠNOJ EVROPSKOJ KNJIŽEVNOJ MISTIFIKACIJI

U radu se razmatraju dva hrvatska prevoda tzv. "Lorda Chesterfielda": slavonski *Indianski mudroznamac* (1825) Martina Pustaića – Marijana Jaića i kajkavski *Indianzki mudroznanez* (1833) Josipa Marića. Oba prevoda su deo šireg evropskog fenomena prevođenja i prerađivanja navodno rukopisa "indijanskog filozofa" čije se autorstvo do skora pripisivalo Lordu Chesterfieldu. Reč je međutim o delu engleskog pisca i izdavača Roberta Dodsleyja, *The Oeconomy of Human Life* (1750./1751.) koje je već do kraja XVIII. veka bilo prevedeno na više jezika i imalo brojna izdanja. Radilo se o pravoj i veoma uspešnoj književnoj mistifikaciji.

Svrha rada: 1. da se razmotri pitanje odnosa autorstva, engleskog izvornika, i predložaka hrvatskih prevoda, te da se prouče južnoslovenska tumačenja o tom pitanju; 2. da se ustanovi pitanje strukture i sadržaja hrvatskih prevoda, u poređenju sa izvornikom i predlošcima; 3. da se uokviri društveno-književni kontekst nastanka i difuzije izvornika, predložaka, i hrvatskih prevoda.

Upotrebljena metodologija: analiza i komparacija izvornika, predložaka i prevoda u hrvatskom, južnoslovenskom i evropskom okruženju; razmatranje interpretacija hrvatskih i ostalih južnoslovenskih tumača književnosti.

Najvažniji rezultati rada i zaključak: ustanovljenje izvornika i predloznika hrvatskih prevoda (ali i ostalih južnoslovenskih prevoda), eliminisanje netačnih podataka i mistifikacija koje su ih do sada okruživali; definisanje društveno-književnog konteksta: kajkavski i slavonski prevod predstavljaju još jedno učešće Hrvatske u evropskim književnim tokovima, time što su upravo bili deo ove uspešne književne mistifikacije.

KLJUČNE REČI: "*chinesoirie*", *Indianski mudroznamac*, *Indianzki mudroznanez*, *Josip Marić*, *južnoslovenski prevodi*, *književna mistifikacija*, *Lord Chesterfield*, *Marijan Jaić*, *Martin Pustaić*, *prosvetiteljstvo*, *Robert Dodsley*, *The Oeconomy of Human Life*.

Predmet ovog rada sastoji se od analize slavonskog i kajkavskog prevoda tzv. "Lorda Chesterfielda", razmatranja autorstva, utvrđivanja pravog izvornika, utvrđivanja predložaka hrvatskih prevoda, razmatranja strukture i sadržaja tih prevoda, upoređivanja sa drugim južnoslovenskim prevodima, razmatranja hrvatskih i ostalih južnoslovenskih interpretacija, uokvirivanja književno-društvenog konteksta u kome su se izvornik, predlošci i prevodi pojavili. Radi se o jednoj veoma uspešnoj evropskoj književnoj mistifikaciji iz XVIII. veka koja se prenela i u sledeće stoleće na evropskom i šire, svetskom nivou, a čiji su deo sledeća hrvatska izdanja:

INDIANSKI MUDROZANAC, | ILLITI | NACSIN I VISHTINA | KAKO
CSOVIK NA SVITU XIVITI MORA, | DA BOGU UGODITI, OPSHTINI HASNO-
| VIT, I SRICHAN BITI MORE; | S' NADOMETKOM | NIKOJIH PRIRICSJAH I
CHUDOREDNIH NAUKAH | PRIMUDROG' KATONA, | PO | GOSP. MARTINU
PUSTAICHU, | SLAVNE BRODSKE REGEMENTE MAJORU IZ NIMACS- | KOGA
U SLAVINSKI JEZIK PRINESHEN; | POTLAM PAKO | PO | MARINU JAICHU |
REDA S. O. FRANCESHKA, DERXAVE KAPISTRANSKE SVETOG | BOGOSLOVJA
SHTIOCU, S'DOPUSTJENJEM STARESHINAH NA | SVITLO IZDAN. | U BUDIMU,
| PRITISKANO SLOVIMA KRALJEVSKE MUDROUCSNE | SKUPSHTINE. | 1825.

INDIANZKI MUDROZANANECZ, | ILI: | NACHIN | KAK CHLOVEK VU
DRUSTVU LYUDIH | SZRECHEN BITI MORE. | KRATKA NEKOJA NA KREPOZT
ZPADAJUCHA RA- | ZUMNA IZRECHENYA, | KOJA JE NEKOI | ZTARI BRAKMAN
| POPISZANA OZTAVIL | ODOVUD | NA VNOGE VUCHENEH NARODOV JEZIKE
VE ZDA PAKO NA | HORVATZKI JEZIK PRENSESHEN | PO | JOSEFU MARICHU, |
KL. B. Z. | 1833. | *Vu Zagrebu*, | PRITIZKANO PRI FERENCZU SUPPAN.

Do sada se smatralo da je izvornik gore navedenih prevoda delo engleskog državnika i pisca Lorda Chesterfielda (Philip Dormer Stanhope, 4th Earl of Chesterfield, 1694-1773), *Letters to his Son* (koje je objavila udovica Lorda Chesterfielda 1774. godine: Chesterfield, 1774). Radi se o pismima koja je Lord Chesterfield pisao više od 30 godina svom sinu, a cilj takve prepiske je bio da od svog naslednika načini savršenog aristokratu; kao takvo, delo je imalo brojna izdanja i prevode (Chesterfield, 2001; Quondam, 2006;). Ovo je delo imalo u vidu kao izvornik većina proučavalaca koji su pomenuli i tumačili slavonski i kajkavski prevod, ali i ostale južnoslovenske prevode.

Nikola Andrić, na primer, u svojoj studiji o *Životu i književnom radu Pavla Solarića*, kaže da je jedno "poznato djelo" Lorda Chesterfielda "doživjelo nešto što nije doživljavalo nijedno strano djelo. U razmaku od 24 godine naime prevedeno je triput, i to – u tri dijalekta; na slavenosrpski, slavonski i kajkavski." (Andrić, 1902: 143 [41]). Treći prevod, na koga se odnosi Nikola Andrić, odnosno prvi hronološki, jeste prevod Pavla Solarića na slavenosrpski:

[Павао Соларич], МУДРОЛЮБАЦ ИНДИЈСКИ, | ЛИБО | ИСКУССТВО ЦАСТЛИВО
ЖИВИТИ | У ДРУЖЕСТВУ. | СОДРЖАЩЕССЕ У МАЛЕНОМ ЧИСЛУ ЧИ- | СТЬЇТИ
ПОУЧЕНЇА НАРАВОСЛОВЇА; | СОДЪВЕННИ ЭДНИМ ДРЕВНИМ | БРАМИНОМ. |
У ВЕНЕЦИИ. | ПРИ ПАНИ ФЕОДОСИЈУ. | 1809.

U vezi sa izvornikom, Nikola Andrić ističe:

Kao neki aforistički izvadak iz Chesterfieldovih odgojnih knjiga izašla je u Dresdenu god. 1798. francuska knjiga "L'art de vivre heureux dans la société", koja je god. 1801. u Münchenu prevedena na njemački pod imenom "Die Kunst uner [*sic!*] den Menschen

glücklich zu leben". U ovoj knjizi ima da se traži uzorak, po kojemu su prevadjani naši "Mudroljupci". Kako je došlo do toga, da su sva tri naša prevodioca stavila na *prvo* mjesto natpisne strane baš ime "Mudroljubac indijski", na to nisam mogao da dođem, jer ne poznajem nijednu strānu ediciju Chesterfieldova ovoga djela, koja bi kao uzorak našim prevađačima nosila natpis "Der indische Philosoph" ili "Le philosophe indien". (Andrić, 1902: 143 [41])

I dodaje: "Dokaz dakle, da je i u njemačkom postojala neka edicija, koja je pored naslova 'Die Kunst unter den Menschen glücklich zu leben' morala na prvom mjestu imati neki glavni natpis 'Der indische Philosoph'." (Andrić, 1902: 145 [43]) Nikola Andrić takođe ističe da je netačna napomena Šime Ljubića u II knjizi *Ogledala književne poviesti jugoslavianske*, koji pod natuknicom "MARIĆ JOSIP" navodi sledeće: "preveo je iz slavenskoga izgovora *na horvatski: Indijanski mudroznanač iliti način, kak človek vu društvu ljudih srećen biti more*, od M. Pustaića, u Zagr. 1833.12." (Ljubić, 1869: 537)

Navešćemo redom stavove hrvatskih proučavalaca književnosti u vezi sa slavanskim i kajkavskim prevodom, s obzirom da su sama tumačenja koliko posledica, toliko i ne tako retko uzrok nesporazuma i pogrešnog uvtrđivanja činjenica u vezi sa izvornikom i predlošcima.

U *Povijesti hrvatske književnosti* Mihovil Kombol navodi sledeće:

Reljkovićeve predaje žive i dalje, i prevodioci biraju najradije odgojno-moralne spise kao *Indijanski mudroznanač* Josipa Chesterfielda, niz članaka o vrlinama i manama s uputama u moralan i koristan život, što ih je 1813. preveo s njemačkog umirovljeni major brodske regimente Martin Pustaić, a izdao o. Marijan Jaić u Budimu 1825, dodavši nevelikoj knjižici još i Nauke primudroga Katona u stihovima, koji su, prevedeni s latinskoga, već 1763. bili tiskani u Grazu. (Kombol, 1961: 414)

Zdravka Matišić u svom magistarskom radu *Pancatantra* (Zagreb, 1974), a u vezi sa delom Matije Antuna Reljkovića, *Chudoredne pripovidke Pilpaj Bramine indijanskog mudroznanača iliti vladanje velikih i malih, i nauk političan y moralški od Pilpaj Bramine filosofha indijanskoga*, kaže:

U arapskoj se preradi (Pañcatantre) javlja kao pripovjedač brahmanski mudrac i tako se slava o mudrosti indijskih brahmana zarana počela širiti Evropom. Svojevrsan vrhunac te slave predstavlja pojava evropskih djela natopljenih kršćanskim naukom za koje se, da im se važnost i autoritet učvrste, tvrdi da su ih sastavili indijski mudraci brahmani. (str. 311) Knjižica takva kršćanski didaktičkog sadržaja i lažnog autorstva pojavila se i u hrvatskoj književnosti: *Indijanski mudroznanač* [...] po Jozefu Mariću [...]. U predgovoru tobožnji prevodilac s kineskog na engleski daje dosta podataka o Tibetu pričajući kako su Kinezi to indijsko djelo pronašli u Tibetu gdje se u Lhasi čuva original. (str. 359) (Marjanić, 1995: 185)

Franjo Emanuel Hoško u studiji o *Marijanu Jaiću, obnovitelju među preporoditeljima* pominje sledeće:

U tom razdoblju profesorskog djelovanja priredio je [Jaić] za tisak prijevod Martina Pustaića, majora Brodske pukovnije, knjige *Indijanski mudroznanač iliti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora* Mylorda Chesterfielda (Budim, 1825), i to zajedno sa *Naukom mudroga Katona* koji je preveo nepoznati prevodilac. (Hoško, 1996: 14)

Hoško potom navodi da je ovo prevod s nemačkog jezika spisa Lorda Chesterfielda i smatra da je ovaj prevod istog tipa kao i Jaićeve pedagoško-moralne upute, *Uprave svitovno-chiudoredne za druxevno xivljenje upravno urediti*, koje su ostale u rukopisu:

Ovo je istovrsna literatura kao i Jaićeve rukopisne Upute. Oba su spisa moralna pouka, usredotočena na oduševljavanje za moralno zauzeto življenje, bogato krepostima. Značajka tih spisa jest u naglašavanju naravne zasnovanosti kršćanskog morala. Spisi, naime, ocrtavaju idealni moralni lik čovjeka, ali ga ne obrazlažu evanđeljem niti kršćanskim vjerskim istinama. Ne bi bilo opravdano nazvati ove tekstove nastojanjem oko naravnog morala, ali treba istaknuti da su oni jasan pokušaj da se isključivo racionalnim obrazloženjima opravdaju kršćanski moralni ideali. (Hoško, 1996: 167-168)

O "'Indijanskom mudroznancu' u hrvatskoj književnosti" podrobno je pisao Mijo Korade (Korade, 1997: 384-196) koji slavonski i kajkavski prevod sagledava u okviru interesa Hrvata prema istočnim kulturama i civilizacijama. Za slavonski prevod kaže da je zanimljivo da nakon Reljkovićeve *Pripovedaka Pilpaj Bramine* "ponovno jedan časnik prevodi takvo djelo iz baštine starih azijskih kultura" (Korade, 1997: 387). U vezi sa strukturom i sadržajem dela Korade kaže da "Sam tekst Mudroznanca tematski je i strukturalno točno određen" i da:

Mudroznanać nije obićna zbirka nepovezanih maksima ili mudrih izreka, nego tematski zaokruženo poučno djelo koje kratkim i sažetim odlomcima, zbijenim rećenicama i stilom podsjećna na Knjigu mudrosti, Propovjednika i druge mudrosne knjige Staroga zavjeta. Što se sadržaja tiće, uočljiva je sličnost s pravilima i principima prisutnim u filozofijama i religijama Dalekog istoka [...]. (Korade, 1997: 389)

Korade zatim piše o "Autorima i raširenosti 'Mudroznanaća' u Evropi" i navodi da je u Engleskoj sredinom XVIII stolecna izašla knjiga pod naslovom *Economy (The) of Human Life*, koja je bila popularna i izdavana u Evropi, prevedena na brojne evropske jezike, a najraširenija je bila u Nemačkoj gde je izašla "na desetke izdanja u njemaćkom prijevodu ili na engleskom originalu, pod različitim naslovima, u Leipzigu, Hamburgu, Berlinu i drugim gradovima." (Korade, 1997: 390)

U vezi sa autorstvom dela Korade istiće:

Djelo se u svim varijantama i pod različitim naslovima te raznim prijevodima u to vrijeme pripisivalo poznatom engleskom piscu i političaru lordu Chesterfieldu. Isto tako mu pripisuju djelo i ugledni engleski biografi 20. stoljeća. Donekle su to uvjerenje pokolebali neki amerićki autori koji su djelo pripisivali engleskom pjesniku i publicisti Robertu Dodsleyju. Dilema nije do danas potpuno riješena, ali velika je vjerojatnost da ga je objavio Chesterfield, jer je bilo rašireno i prevedeno na mnoge jezike još za njegova života. S druge strane, Chesterfield nije ni druga svoja djela potpisivao, pa nije čudno da nije stavio potpis ni na ovo koje uostalom nije njegov rad, nego je mogao biti samo priređivać [...]

Na kraju kaže: "Oćito je da je časnik Pustaić prevodio iz njemaćkog predloška, koji je imao isti naslov kao i prvo englesko izdanje, dok je Jaić naišao na neko kasnije njemaćko izdanje, s već promijenjenim naslovom, ali u tekstu nije našao neke razlike." (Korade, 1997: 391)

Dunja Fališevac tvrdi, kako u vezi sa autorstvom, tako i sa sadržajem dela:

Već na kraju opisivana razdoblja, godine 1813. major brodske granićarske regimente Martin Pustaić s njemaćkoga je preveo djelo *Letters to his Son* Philipa Dormera

Stanhopea, earla od Chesterfielda, u kojem engleski pisac u obliku pisama daje niz savjeta i pouka za život svojem sinu. Rukopis Pustaićeva prijevoda pod naslovom "Meštria uljudnoga življenja" izdao je poslije prevoditeljeve smrti M. Jaić s naslovom *Indijanski mudroznanać iliti načim i viština kako čovik na svitu živiti mora, d Bodu ugoditi, opštini hasnovit, i srećan biti more* (Budim 1825.), s dodatkom Katonovih mudrih izreka. Englesko epistolarno-didaktičko djelo, napisano u duhu engleskog racionalizma i empirizma, koje tumači strategiju društvenog uspjeha i zagovara važnost znanja stećena spoznajom, djelo u kojem se nižu oćevi savjeti sinu, ali i drugim adresatima, Martin je Pustaić preveo ne samo na drugi jezik, negi i na drugaćiji svjetonazor, na drugaćiji kulturni kod: od racionalistićkog i empiristićkog djela koje zagovara filozofiju samoljublja i cinizma, stvorio je slavonski prevoditelj moralistićko djelo u duhu kršćanske etike, a kategoriju uspjeha prekodirao na kršćanske pouke o ljubavi prema drugom, o Bogu kao jedinom dobru na svijetu, o ćednosti, "kriposnom naslidovanju" i slićno. Međutim, u djelo, podijeljeno po poglavljima prema predmetu o kojem se raspravlja, uveo je Pustaić i paragrafe u kojima se govori o nekim aspektima ćovjekova bića o kojima se do tada nije govorilo ni raspravljalo u hrvatskoj književnosti: govori on tako o "zadovoljnosti", o "razložnosti", o ufanju i strahu, o veselju i žalosti, ljutini, "požalenju" i slićno, svjedoćći da je i u slavonsku kulturu prodrlo novo razumijevanje ćovjekova bića. Osim toga u djelu se raspravlja i o nekim bitnim pitanjima društvenog i politićkog života – o obiteljji, gospodarima i slugama, o pravici i pravednosti, o vladaru i "podložnicima" itd., s mnogo širine i u duhu prosvijećena apsolutizma. *Indijanski mudroznanać* preveden je razumljivom, tećnom i lijepom retorićki ukrašenom prozom. (Fališevac, 1997: 251)

U *Leksikonu hrvatskih pisaca*, u natuknici za Martina Pustaića, Milovan Tatarin, između ostalog, kaže slićno:

Godine 1813. preveo je s njemaćkog knjigu *Letters to his Son* engleskog pisca Philipa Dormera Stanhopea, earla od Chesterfielda (1694-1773). Prijevod je tiskan posle Pustaićeve smrti. Izdao ga je u Budimu 1825. Marijan Jaić. Pustaićev naslov *Meštria uljudnog življenja* Jaić je promijenio u *Indijanski mudroznanać*, tj. djelu je dao naslov njemaćkoga prijevoda koji je Pustaiću poslužio kao predloćak. U dodatku knjige nalaze se *Nikoja pririćja i ćudoredni nauci primudrog Katona* (Graz, 1763). Chesterfieldovo djelo, ćiji prijevod oznaćava poćetke proze u sjevernoj Hrvatskoj, P. je prilagodio svojem vremenu i prostoru: od racionalistićkog i empiristićkog djela koje zagovara filozofiju samoljublja i cinizma, stvorio je slavonski prevoditelj moralistićko djelo u duhu kršćanske etike, a kategoriju uspjeha prekodirao na kršćanske poruke o ljubavi prema drugom, o Bogu kao jedinom dobru na svijetu. (Fališevac i sur., 2000: 602)

Martin Berećić, pak, u vezi sa fiziokratskim prevodom Adama Tadije Blagojevića, *Khinki nikoi Kokhinkhinezianski Dogagjaić drugima Zemljam hasnoviti* (1771), te sa prevodima Aleksandra Tomikovića i Antuna Nagya, tvrdi da izdanje Pustaić–Jaić predstavlja didaktićno-epistolarni prevod (Berećić, 2002: 280).

Dunja Fališevac u svojoj kasnijoj studiji o poetićkim i ideoloćkim aspektima hrvatske epike ponavlja otprilike svoj raniji stav:

Nastavljajući Relkovićevu i Blagojevićevu tradiciju prevođenja djela s temama i motivima istoćnjaćke mudrosti, godine 1813. major brodske granićarske regimente Martin Pustaić s njemaćkoga je preveo djelo koje je naslovio *Meštria uljudnoga življenja*. Budući da je prijevod ostao u rukopisu, nakon prevoditeljeve smrti preuredio ga je i izdao franjevac Marijan Jaić s naslovom *Indijanski mudroznanać iliti načim i viština kako čovik na svitu živiti mora, da Bog ugodii, opštini hasnovit, i srićan biti more* (Budim 1825), a djelu je dodao Katonove mudre izreke. U predgovoru Jaić objašnjava da je rijeć o djelu koje je na engleskom jeziku napisao Philip Dormer Stanhope earl de Chesterfield (1694-

1773), ugledni engleski političar i pisac brojnih djela moralnog, političkog i pedagoškog sadržaja.

Indijanski mudroznanać tematski je zaokruženo moralističko djelo, oblikovano u kratke i sažete odlomke koji na nov način govore o čovjeku, njegovu dostojanstvu, dužnostima prema samome sebi, o čovjekovim osjećajima, obitelji, dužnostima žene, o rodbinskim odnosima, o čovjekovu položaju u odnosu na vlastiti stalež, društvenim dužnostima, ljudskim slabostima i čovjekovu okruženju. [...] Istodobno, djelo po svetonazoru ne izlazi iz okvira kršćanskog morala [...]. Međutim, djelo ne nosi samo kršćansko-moralistička obeležja nego i iz nove vizure sagledava čovjeka: u djelu se, naime, govori o nekim aspektima čovjekova bića o kojima se dotada nije govorilo ni raspravljalo u hrvatskoj književnosti. [...] Osim toga u djelu se raspravlja i o nekim bitnim pitanjima društvenog i političkog života – o obitelji, gospodarima i slugama, o pravici i pravednosti, o vladaru i "podložnicima" itd., s mnogo širine i u duhu prosvijećenog apsolutizma. (Fališevac, 2003: 155-156)

Franjo Emanuel Hoško, opet, na drugom mestu, u belešci o Marijanu Jaiću navodi tek da je tiskom objavio više dela, pa između ostalog: *Indijanski mudroznanać illiti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora Mylorda Chesterfielda* (Budim, 1825) i *Nauk mudroga Katona* (Budim, 1825) (Hoško, 2005: 120).

O prevodu Josipa Marića, pak, *Leksikon hrvatskih pisaca* osim naslova dela ne donosi nikakav podatak. O ovom delu, međutim, piše Mijo Korade u već pomenutom članku gde upoređuje datum koji se pojavljuje u pismu "nepoznatog engleskog gospodina anonimnom grofu u Engleskoj" sa engleskim izdanjem i komentariše: "Vjerojatno je tijekom kasnijih izdanja nastala pomutnja u godinama. Bez obzira na takvu i slične nelogičnosti, pismo nam otkriva podrijetlo i nastanak tog poučnog djela." (Korade, 1997: 392) Zatim kaže: "O vjerodostojnosti čitave priče iz pisma kao i o podrijetlu tog starog spisa pretpostavljam da će orijentalisti dati više svjetla, dok se ovdje ograničavam samo na nekoliko poznatih činjenica." (Korade, 1997: 184) Korade potom smatra da su se "sva trojica, tj. Marić, Pustaić i Jaić, služili različitim njemačkim predlošcima" (Korade, 1997: 394).

U zaključku Mijo Korade ističe da je u svom članku

prije svega želio podsetiti na veze s istočnim kulturama u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća. Zato sam u uvodnom dijelu priložio glavne elemente ranijih tragova i veza Hrvata s azijskim narodima i kulturama. Prosvjetiteljske težnje u Europi uključuju povezanost i otvorenost prema Istoku, a te ideje u nas prvi donosi slavonski prosvjetitelj Antun Matija Relković. Isto tako iz kruga slavonskih časnika dolazi Martin Pustaić koji prvi prevodi u Europi vrlo popularan starinski tekst s Istoka, nazivan "Umijeće ljudskog života" ili "Indijanski mudroznanać". [...] Osim toga, Marićev je prijevod prvi takve vrsti u kajkavskoj književnosti u koju unosi nova obzorja i tragove dalekih kultura. (Korade, 1997: 394-395)

O Marićevom prevodu govori i Dunja Fališevac, koja kaže, pozivajući se na gore navedeni članak Mija Korade:

Kao i u slavonskoj, i u kajkavskoj je sredini preveden *Indijanski mudroznanać*: preveo ga je Josip Marić i objavio s naslovom *Indijanski mudroznanać ili način kak človek u društvu ljudih srećen biti more* 1833. godine u Zagrebu. Tekst Mudroznanaća u Marićevu je prijevodu kraći od Jaićeva izdanja i nije potpun; čini se da se Marić za prevođenje djela služio nekim drugim njemačkim predloškom, a ne onima kojima su se služili Pustaić i Jaić. (Fališevac, 2003: 169)

Komentar Mija Korade prenosi i Ivica Golec u članku "Banska krajina u djelima svećenika Josipa Marića (1807. – 1883.) i Pavla Lebera (1844. – 1919.)" (Golec, 2006: 164).

S obzirom da je prevod "indijanskog filozofa" bio u stvari južnoslovenski fenomen, slavonski i kajkavski primer treba gledati u komparativnom okružju, pa ćemo dodati ovom prilikom i komentare srpskih istoričara književnosti, kao Jovana Skerlića koji je 1914. rekao za Solarićevog *Mudroljubca* da je to "превод чувеног етичког дела лорда Честерфилда које је превођено на све живе језике." (Скерлић, 2006: 109), a u *Pregledu književnog rada Srba u Hrvatskoj*, Stanko Korać navodi da godine "1809. Соларић је објавио филозофско дјело *Мудрољубацъ индијски* од Ст. Честерфилда, па је тиме први наш писац који нашу публику упознаје са индијском филозофијом, те тако прекорачује границе европског културног круга." (Кораћ, 1987: 88) I Mirjana D. Stefanović, u natuknici za Pavla Solarića u *Leksikonu srpskog prosvetiteljstva*, navodi da je Solarić preveo i "*Мудрољубец индијски* (Венеција, 1809), с француског превода Филипа Честерфилда" (Stefanović, 2009: 288)¹.

Proučavaoci književnosti – i hrvatski i srpski – dolaze u stvari do sličnih zaključaka, a tj. da je izvornik slavonskog, kajkavskog, a pre toga i srpskog *Indijanskog mudroznanača*, delo Lorda Chesterfielda i uglavnom se odnose na *Letters to His Son*, i to ni ne dovode u sumnju, osim donekle Mija Korade; donekle, jer Korade protivreči sebi kada ustanovljuje izvornik i razmatra pitanje autorstva. Nikola Andrić je doduše oprezniji i ne navodi naslov izvornika, već govori o izvesnom "poznatom" Chesterfieldovom odgojnom delu, tj. o aforističkom izvratku, mada je više nego očigledno da upravo izvornik buni Nikolu Andrića. Buni ga i naslov dela, pita se kako to da su sva trojica preveli naslov kao *Indijanski mudroljubac/mudroznanač*. Jovan Skerlić, Mihovil Kombol, Stanko Korać, Dunja Fališevac i Milivoj Tatarin, pak, ne sumnjaju da je original odgojno delo Lorda Chesterfielda, *Letters to His Son*. Štaviše, Dunja Fališevac (a s njom i Milivoj Tatarin) činjenicu da sadržaj prevoda Martina Pustaića ne odgovara delu *Letters to His Son* Lorda Chesterfielda objašnjava i opravdava time da je Pustaić stvorio u suštini jedno novo delo, da ga je prilagodio duhu svoga vremena, prebacio u jedan drugačiji svetonazor i kulturni kôd, i time uneo nove tematike u slavonsku, tj. hrvatsku književnost. Mijo Korade se u stvari najviše približio rešenju, nagovestio je pravi izvornik, mada ne deluje uverljivo, pa i pored toga što navodi ime publiciste Roberta Dodsleyja, smatra da je autor dela ipak Lord Chesterfield koji se navodno nije potpisao jer na mnoga dela nije stavljao potpis, pa ni na ovo "koje uostalom nije njegov rad" (*sic!*). Za Koradu je pre svega bitno da je u hrvatsku književnost unesena navodno tematika istočnjačke književnosti (slično Stanku Koraću kad se odnosi na prevod Pavla Solarića).

Ako uporedimo sva tri prevoda sa delom Lorda Chesterfielda na koje se većina istraživača poziva, videćemo da imaju malo toga u vezi, odnosno skoro ništa. Chesterfieldov spis *Letters to His Son* delo je tipičnog džentlmena XVIII stoleća,

¹ Zanimljivo je šta kaže Vera Javarek u vezi sa "Огледима преведеним са енглеског у 'Собранију' Доситеја Обрадовића": "[...] XI поглавље, састављено од морално поучних изрека", за које је Обрадовић посуђивао из Честерфилдовога дела *Економија људског живота (Economy of Human Life)* и других енглеских дела". (Јаварек, 1978: 487)

njegovo slobodno ponašanje i njegov *wit* svakako nisu bili odgojnog tipa, barem ne u vezi sa sadržajem slavenskog i kajkavskog izdanja. Godinu dana posle smrti, izašla su Chesterfieldova pisma sinu, koja predstavljaju klasično delo engleske književnosti: tačnije 430 pisama koje je pisao sinu Philipu od 1737. – 1768. (njegov sin Philip Stanhope je umro 1768. što je prouzrokovalo neverovatan bol ocu), u kojima mu je davao savete, da od njega načini savršenog aristokratu. Samuel Johnson je za ta pisma rekao da "they teach the morals of a whore, and the manners of a dancing-master". Lord Chesterfield, međutim, nije bio napisao ta pisma s namerom da ih objavi. Zanimljivo je da je drugo izdanje, koje je izašlo 1775, nosilo sledeći naslov: *Lord Chesterfield's Advice to his Son on Men and Manners, or a New System of Education in Which the Principles of Politeness, the Art of Acquiring a Knowledge of the World, with Every Instruction Necessary to Form a Man of Honour, Virtue, Taste, and Fashion, is Laid Down in a Plain, Easy, Familiar Manner. The Second Edition to Which is Now Added the Marchioness of Lambert's Advice to His Son.* Činjenica je da kako žanrovski, tako i strukturalno i sadržajno ovo Chesterfieldovo delo nema ničeg zajedničkog sa hrvatskim prevodima o kojima je reč, kao uostalom i sa ostalim južnoslovenskim izdanjima. Chesterfieldova pisma i nisu književno delo u suštini, kao što nisu mnoga dela tog tipa koje su sastavljale aristokrate u prošlosti. Radi se o vaspitanju koje je istovremeno bilo prefinjeno i beskrupulozno, zajedno sa umetnošću zavodjenja i galanterije i koje je kao takvo i skandalizovalo puritance XVIII veka.

Nejasnosti oko autorstva doprinele su i tvrdnje samih prevodilaca, kao kad Marijan Jaić kaže u predgovoru čitaocu: "*Ovoje Dilce najpervo u englezkom jeziku, po mnjenju vridnih laudi, Mylord Chesterfield, jedan od najpoglavitijih englezkih pisaocah, napisao, i na svitlost dao, koje je posli u francuzki, talianski, i nimacski jezik od davna privedeno, i koje ti evo sada drag Shtiocse u nashim dragim jeziku pridajem.*" Ili pak tvrdnja Pavla Solarića: "*Мудролюбца Индійски ест едно између дѣла Лорда Чистерфийлда, еднога од најболы и најученіи Писателя Англіе*".

Reč je u suštini o pravoj i veoma uspešnoj književnoj mistifikaciji u koju su, kao i ostali pisci i prevodioci širom Evrope od druge polovine XVIII pa do početka XX veka, upali i slavonski i kajkavski prevodilac (i srpski), pa samim tim i tumači hrvatske (i srpske) književnosti. Iako su slavonski i kajkavski prevod imali nemački predložak (a Solarićev francuski), kako se tvrdi, delo koje je služilo kao izvornik predlošcima slavenskog i kajkavskog (i srpskog) prevoda jeste jedan u XVIII stoleću čuveni engleski spis i književna uspešnica:

THE | OECONOMY | OF | HUMAN LIFE. | Translated from an *Indian* Manuscript, | written by an ancient BRAMIN. | To which is prefixed | An Account of the Manner in which | the said Manuscript was discover'd. | IN | A LETTER from an *English* Gentleman, | now residing in *China*, to the Earl of * * * *. | LONDON. | Printed for R. DODSLEY in Pall-Mall; | AND SOLD BY | M. COOPER, in *Pater-noster-Row*, 1751 [1750].

Ovo je delo izašlo prvi put anonimno, u novembru 1750. godine i ubrzo je postalo pravi *best-seller* svog vremena². Zbog činjenice da je izašlo anonimno, delo

² "In Nov. 1750, there appeared a small book of maxims under the title of The Oeconomy of Human Life, which rapidly, and, indeed, deservedly, took its place amongst the most important productions of the time." (Straus, 1910: 170).

je bilo pripisivano raznim autorima, uključujući i Lorda Lytteltona, ali u najvećem broju slučajeva Lordu Chesterfieldu. Radi se o veoma uspešnoj evropskoj i svetskoj književnoj mistifikaciji koja je dovela do nesporazuma ali i do velikog uspeha koji je ova knjiga imala. Do skora se, dakle, uglavnom verovalo da je autor dela Lord Chesterfield, "based on no evidence whatsoever". (Solomon, 1996: 300; up. Gulich, 1979: 209). Ovo je delo, međutim, napisao i objavio Robert Dodsley (1703 [1704] –1764) (Straus, 1910; Solomon, 1996; Abbattista, 2000: 135-143), pisac i jedan od najvažnijih engleskih izdavača svog vremena (Wendorf, 1978: 236; Feather, 1988: 98-99), kao knjižicu moralnih saveta izvesnog filozofa sa Istoka, a koja je navodno dobijena od Velikog Lama sa Tibeta. Dodsley je bio čuven po tome što je objavljivao dela Samuela Johnsona, Paula Whiteheada, Edwarda Yanga, Marka Akensidea, Thomasa Greya. Bio je takođe autor drama kao na primer *The Toyshop: A Dramatic Satire* i *Cleone*. Osnovao je bio brojne književne časopise: *The Annual Register*, *The Preceptor*, *The World*, *The Museum*. Ne radi se, dakle, o nekom istočnjačkom spisu izvesnog bramina, indijskog mudraca ili slično. Autor dela, Robert Dodsley, bio je izmislio tematiku, sadržaj i strukturu dela: kao uspešan izdavač, imao je osećaj za trgovinu i za komercijalna izdanja, kao što je već pokazao saradnjom sa brojnim engleskim čuvenim piscima. Za ovu priliku valjda istaći da je Dodsley značajan i stoga što je upravo on engleski izdavač dela Ruđera Boškovića, *De Solis ac Lunae Defectibus* (1762).

U vezi sa delom koje je predmet ovog rada, mora se reći da je nekoliko faktora doprinelo uspešnosti kod čitalačke publike. Prvi faktor se odnosi na sam naslov i podnaslov jer predstavljaju ono što Gerard Genette definiše tematski i rematski naslov (Genette, 1978): kombinacija naslova "Umetnost ljudskog življenja" i podnaslova "indijanskog rukopisa starog bramina" – dva su paratekstualna elementa koja su se bila pokazala kao vrlo efikasno izdavačko sredstvo.

Drugo, tada su se pojavila brojna obaveštenja u novinama i reklame kojima se najavljivao izlazak ovog dela iz štampe, i to je još više povećalo zanimanje publike za knjigu. Tako u broju 20 za novembar *Gentlemen's Magazine*-a iz 1750. godine stoji da je knjiga "industriously attributed to a noble E. distinguished by his fine genius, and the elegance of his writings and speeches". Dosta kasnije će se, u ovom istom časopisu, br. 74 za godinu 1793. pojaviti komentar od 18. oktobra izvesnog "Mus in Angulo", koji eksplicitno navodi Dodsleyja kao autora:

I remember when worthy Robert Dodsley's "Oeconomy of Human Life" had also its Lyttelton and Chesterfield for reputed parents; that conjecture, however, is long since removed from uncertainty, and the excellent piece is given to its ingenious owner; who yet, if one may judge from the Bramin's lank figure in the frontispiece, had no objection to its being supposed to be the communication of Hagley's noble lord.

U stvari se izvor za ovakav nesporazum u pogrešnom pripisivanju autorstva može pronaći u članku o Dodsleyju koji se pojavio u *Dictionary of National Biography* gde je William Cramp u "Notes and Queries" napisao da nema sumnje da je autor dela Lord Chesterfield i niko drugi, jer je svojom ljubitnjom potvrdio, tj. priznao fakat: "As regards the author of the first part, there is prima facie evidence that it could not have been written by any other person than Lord Chesterfield, for Lord Chesterfield by his silence tacitly admitted the fact." (*Dictionary*, 1854: 318)

Dodsley je, istini za volju, prethodno već bio sarađivao sa Lordom Chesterfieldom, koji je verovatno autor jedne od hronika koje su bile uvrštene u Dodsleyjevu zbirku *Trifles*; uostalom, Lord Chesterfield je učinio dosta i za Dodsleyjevo izdanje "The Preceptor-a" (Solomon, 1996: 127). Među Dodsleyjevim prijateljima i pokroviteljima, osim Lorda Chesterfielda, bili su Alexander Pope, Mark Akenside, Lady Hertford, Joseph Spence, William Shenstone, George Lyttelton, Samuel Johnson, John Gilbert Cooper, James Grainger, John Hawkesworth, William Melmoth, Edward Moore, Thomas Percy, Joseph and Thomas Warton, Horace Walpole (Dodsley, 1997: 143). Uz njihovu pomoć, Dodsley je uspevao biti čuven i uspešan izdavač sredinom XVIII veka. Najverovatnije je Dodsley upoznao Lorda Chesterfielda još pre 1740. godine, sasvim moguće preko Popea ili Lytteltona³.

Iako je u XIX. veku mistifikacija nastavljena, i delo je i dalje pripisivano Lordu Chesterfieldu, mnoge činjenice su ipak upućivale na to da je autor dela *The Oeconomy of Human Life* u stvari Robert Dodsley. Posle prvog, mnoga izdanja u XVIII i brojna u XIX veku nosila su Dodsleyjevo ime kao autora kao, na primer, latinsko izdanje iz 1752. godine (u prevodu Gilberta Masseyja) koje je takođe objavila Mary Cooper u Londonu, *Humanae vitae oeconomia: sive instituta ad formandos hominum mores. Primum Anglice a Roberto Dodsley conscripta*; ili pak londonsko izdanje iz 1817. godine koji je nosilo naslov *The Economy of Human Life by Robert Dodsley*, čime se autorstvo eksplicitno pripisuje Dodsleyju. Izdanje iz 1817. sadrži i skicu o Dodsleyjevom životu, *Sketch of the Life of Robert Dodsley*, u kojoj se navodi kako je upravo Robert Dodsley taj "oštroumni" i "skriveni" autor dela koje je imalo veliki stepen popularnosti:

Robert Dodsley, the ingenious author of the "Economy of Human Life", was born in the year 1703, at Mansfield, in the County of Nottingham. [...] In 1750, he was the concealed Author of a small work which had very great degree of celebrity. It was published under the title of "The Economy of Human Life, translated from and Indian manuscript, to which is prefixed an account of the manner in which the said manuscript was discovered, in a letter from an English gentleman, now residing in China, to the Earl of ****." (iii, vi)

Autor Dodsleyjeve biografske beleške, izvesni G. D. kaže u vezi sa ovom "pretended history of the said letter" da je Dodsleyjevo delo, osim zahvaljujući "apokrifnom uvodu", dobilo na popularnosti i time što je gospođa Teresa Constantia Philips (1709. – 1765.), engleska kurtizana i ucenjivačica, stvorila još veći nesporazum time što je čestitala Lordu što je autor "Celokupnih ljudskih [moralnih] obaveza":

³ "RD's acquaintance with Chesterfield (1694-1773) reaches back to his first days at Tully's Head, if not earlier. In fact, Straus (p. 7) suggests that RD's father might have been school teacher to some of the Stanhope family back in Mansfield. (RD does supply a report to Chesterfield on the latter's godson at Mansfield in 1758. [...]) Perhaps RD had come to know Chesterfield through either Pope or Lyttelton, when the three notables were associated with the Opposition at Leicester House. The Earl's patronage of RD is certified by 1739, when, as Straus recounts (p. 51), Chesterfield and Lyttelton offered bail when the bookseller had been confined to prison for issuing Paul Whitehead's *Manners*. Chesterfield contributed poetry to RD's short-lived *Publick Register* in 1741, no fewer than twenty-four pieces to RD's *World* (1753-6), and early on was thought to have been the author of RD's *The Oeconomy of Human Life* (1750). His two papers in *The World* praising Johnson's *Dictionary* prompted Johnson's famous letter to the Earl in 1755." (Tierney, 1988: 319)

This work was received with great approbation; for besides apocryphal introduction to the public, it derived an additional popularity from its being universally ascribed to the Earl of Chesterfield; a supposition which was strengthened by a letter that had been addressed to his Lordship, by Mrs. Teresa Constantia Philips, in which she had complimented him upon being the author of "The Whole Duty of Man." Even the Monthly Reviewers were carried away by the general report [...]. (vii)

James E. Tierney pripisuje izvestan deo tako velikog uspeha Dodsleyjevog dela upravo tome što se smatralo da je autor Lord Chesterfield:

Dodsley opened the 1750s with a work of his own pen that proved immensely popular. The *Oeconomy of Human Life*. Translated from an Indian Manuscript, written by an Ancient Bramin earned some of its success because it was commonly thought to have been the work of Lord Chesterfield, an opinion that endured as late as Tedder's entry on Dodsley in the Dictionary of National Biography. (Tierney, 1988: 10)

Tierny ističe takođe da je Dodsley označen kao autor dela *The Oeconomy of Human Life* u *British Library (General) Catalogue of Printed Books*.

Nijedan izdavač i priređivač dela Lorda Chesterfielda ne pominje *The Oeconomy of Human Life* kao Chesterfieldovo delo. Uostalom i Henrietta Knight, Lady Luxborough, čiji je izdavač bio Dodsleyjev brat James, piše Williamu Shanstoneu u vezi sa Lordom Chesterfieldom 28. januara 1751, dakle odmah po izlasku drugog dela knjige: "A *propos* to his Lordship; he is not the author of the Economy of Human Life." (Luxborough, 1775: 232), kao što uostalom tvrdi i sam Shanstone (Straus, 1910: 178).

Naravno da su celokupnom nesporazumu oko autorstva doprineli pre svega brojni prevodi i prerade, kako u Engleskoj tako i u drugim zemljama. Donald D. Eddy uočava da je ova knjiga imala daleko više uspeha od *Guliverovih putovanja*, *Robinsona Krusoa* i izuzetno uspešne Greyove *Elegije* (Eddy, 1988: 460), ili kako beleži i Harry M. Solomon: "So popular was Dodsley's 111-page volume that, compared to it, even Gray's phenomenally successful *Elegy Written in a Country Churchyard* (which Dodsley published the first edition of three months later) looks like a flop." (Solomon, 1996: 139). Donald D. Eddy ističe da je već krajem stoleća ovo delo bilo izašlo u oko 200 izdanja (!), uključujući čak 84 američka izdanja (!). Već 1751. godine je izašlo sedam izdanja, znamo da je 1758. godine izašlo deveto izdanje, i znamo da je bilo dosta oponašanja i parodija, kako posebno štampanih, tako i u novinama i u časopisima. Znamo, takođe, da je ovo delo bilo prevedeno osim na latinski, i na jevrejski, ruski, nemački, italijanski, španski, portugalski, francuski i danski:

Perhaps no book published in the eighteenth century was issued in more separate printings than Robert Dodsley's *Oeconomy of Human Life*. By the end of the century about two hundred editions had appeared, including forty-eight American editions as well as translations into Latin, Hebrew, Russian, German, Italian, Spanish, Portuguese, French, and Danish. In addition there were a host of imitations and parodies, separately printed and in newspapers and magazines. By contrast, work such as *Gulliver's Travels*, *Robinson Crusoe*, and Gray's *Elegy* seem like publishing failures. (Eddy, 1988: 460; up. Eddy, 1969: 49-88)

U ovaj spisak evropskih prevoda treba, dakle, uvrstiti i slavonski i kajkavski prevod ovog dela (i srpski, koji im prethodi). No potrebno je prvo videti поближе

ovo Dodsleyjevo delo te utvrditi koji je prevod engleskog izvornika poslužio kao predložak slavonskom i kajkavskom izdanju ove čuvene knjižice.

Treba istaći – a što je važno za slavonski prevod – da je delo *The Oeconomy of Human Life* imalo i svoj nastavak, svoj drugi deo. Sadržaj prvog dela je sledeći:

INTRODUCTION. PART I. Duties that relate to Man consider'd as an INDIVIDUAL. 1 *Consideration*. 2 *Modesty*. 3 *Application*. 4 *Emulation*. 5 *Prudence*. 6 *Fortitude*. 7 *Contentment*. 8 *Temperance*. PART II. Of the PASSIONS. 1 *Hope and Fear*. 2 *Joy and Grief*. 3 *Anger*. 4 *Pity*. 5 *Desire and Love*. PART III. WOMAN. PART IV. *Consaguinity, or Natural Relations*. 1 *Husband*. 2 *Father*. 3 *Son*. 4 *Brothers*. PART V. Providence, or the accidental Differences of Men. 1 *Wife and Ignorant*. 2 *Rich and Poor*. 3 *Masters and Servants*. 4 *Magistrates and Subjects*. PART VI SOCIAL DUTIES. 1 *Benevolence*. 2 *Justice*. 3 *Charity*. 4 *Gratitude*. 5 *Sincerity*. PART VII. RELIGION.

Poslednja rečenica prvog dela glasi: "This is the true OECONOMY of HUMAN LIFE".

Naslov drugog dela glasi:

THE | OECONOMY | OF | HUMAN LIFE. | PART the SECOND. | Translated from an *Indian* Manu- | script, found soon after that | which contain'd the Original | of the first Part; and written | by the same Hand. | IN | A Second LETTER from an | *English* Gentleman residing in *China*, | to the Earl of *** | LONDON: | Printed for M. COOPER, at the *Globe*, in | *Pater-noster* Row. 1751.

Sadržaj drugog dela je sledeći:

PREFACE. BOOK I. MAN considered in the general. 1 *Of the Human Frame and Structure*. 2 *Of the Use of the Senses*. 3 *The Soul of Man, its Origin and Affections*. 4 *Of the Period and Uses of Human Life*. BOOK II. MAN considered in regard to his Infirmities, and their Effects. 1 *Vanity*. 2 *Inconstancy*. 3 *Weakness*. 4 *Of the Insufficiency of Knowledge*. 5 *Misery*. 6 *Judgment*. 7 *Presumption*. BOOK III. Of the Affections of MAN, which are hurtful to himself and others. 1. *Covetousnes*. 2 *Profusion*. 3 *Revenge*. 4 *Cruelty, Hatred and Envy*. 5 *Heaviness of Heart*. BOOK IV. Of the Advantages MAN may acquire over his Fellow-Creatures. 1 *Nobility and Honour*. 2 *Science and Learning*. BOOK V. Of Natural Accidents. 1 *Prosperity and Adversity*. 2 *Pain and Sickness*[.] 3 *Death*.

Poslednja rečenica drugog dela glasi: "This is the compleat OECONOMY of HUMAN LIFE".

Zahvaljujući i činjenici da je iz iste izdavačke kuće izašao i drugi deo knjige, navodno istog autora, mada su obaveštenja ukazivala baš suprotno, poraslo je još više zanimanje za knjigu. U obaveštenju u *General Advertiser* od 08/01/1751. za drugi deo knjige, stajalo je sledeće:

The Author of the above, who assumed the Character of an Indian Bramin that he might cloath his Sentiments in an Eastern Dress with the more propriety, thinks proper to declare, that he hath not written any Second Part or Appendix to the said Piece; and that no Additions whatever either are or will be made by him to it.

Istini za volju, nekoliko obaveštenja jedno za drugim je izazvalo zbrku, i na dan kad je objavljen drugi deo ili apendiks, izašlo je obaveštenje da autor prvog dela nije napisao bilo kakav drugi deo ili apendiks. Ovde se Dodsleyjevo ime pojavljuje prvi put (Straus, 1910: 174). Straus dakle argumentuje da je autor prvog dela Robert

Dodsley, ali nije sigurno za drugi deo. Ne može se isključiti da bi drugi deo mogao da bude jedan od imitacija koje su se u to vreme pojavile⁴. Kao autor drugog dela često se navodi engleski pisac i botaničar, Johh Hill (oko 1716. – 1775.), "a notorious quack and hack writer" (Butt, 1980: 117). Tierney, međutim, smatra da, s obzirom da je izdavač prvog dela bila Mary Cooper, i s obzirom da je uspeh prvog dela knjige bio veliki, i imao je brojne prevode, adaptacije i imitacije, Mary Cooper je nameravala da izda i drugi deo, a između Dodsleyja i nje došlo je do nesporazuma u vezi sa anonimnošću i izdavanjem i drugog dela, što Dodsleyju nije u potpunosti odgovalo. A s obzirom da je Mary Cooper imala Dodsleyjev original i drugog dela, ona je ipak objavila i nastavak koji je izašao januara 1751. godine (Tierney, 1988: 43).

Što se tiče same strukture dela, vidimo da na početku prvog dela stoji "Obaveštenje publici" ("Advertisment to the public") u kome autor kaže da postoji nekoliko razloga zbog kojih se krije pravo ime onoga kome je ovo delo, koje odiše duhom vrline i moralnosti, i bilo upućeno, ali i ime korispondenta koji boravi u Kini evo već nekoliko godina, no da to neće dugo trajati, s obzirom da namerava da se vrati u Englesku da bi objavio spis o kome je reč:

The spirit of virtue and morality, which breathes in this ancient piece of eastern instruction, its force and conciseness, and the hopes that it may do good, have prevailed with the person to whom it was sent, to communicate to the public what was translated only for his particular amusement. There are some reasons which at present make it proper to conceal not only his own name, but the name of his correspondent, who has now resided in China several years, and been engaged in a business very different from that of collecting literary curiosities. These reasons will not subsist long, and as he seems to intimate a design on his return to England, of publishing an entire translation of Caotsou's whole journey, the public will then, in all probability, have an opportunity of being satisfied concerning any particulars which they may be curious to know. (iii-iv)

Sledi potom pismo-posveta tog izvesnog "engleskog džentlemana" koji boravi u Kini, tom izvesnom "Lordu od ----" u kome mu nagoveštava da se neke važne stvari dešavaju, a koje povećavaju teme razgovora učenih ljudi Evrope. Pismo je navodno pisano iz Pekinga:

To the Earl of ----

Peking, May 12, 1749.

My LORD,

In the last letter which I had the honour of writing to your Lordship, dated Dec. 23, 1748, I think I concluded all I had to say in regard to the topography and natural history of this great empire. I purpos'd in this, and some succeeding ones, to have set down such observations as I have been able to make on the laws, government, religion and manners of the peoples. But a remarkable occurrence has happened lately, which engrosses the conversation of the literati here; and may hereafter, perhaps, afford matter of speculation to the learned in Europe. As it is of a nature which I know will furnish some entertainment to your Lordship, I will endeavour to give you as distinct and particular an account of it, as I have been able to obtain.

⁴ Kao, na primer, *The Oeconomy of Female Life; The Oeconomy of the Sexes; The Oeconomy of a Winter's Day; Complete Economy for the Female Sex; The Economy of the Mind; The Oeconomy of Life: A Poetical Essay.*

Ovaj "engleski džentlmen" zatim opisuje Tibet, koji neki zovu Barantola: u jednoj pokrajini ove zemlje, koju zovu Lhasa, boravi veliki Lama koga poštuju i kome se dive i obožavaju kao boga; zbog takvog njegovog ugleda mnogi vernici idu u Lhasu da mu prilože poklone i da bi dobili njegov blagoslov. Njegova rezidencija se nalazi u najveličanstvenijoj pagodi, ili hramu, na vrhu planine Putala. U podnožju te planine, kao i u celoj pokrajini Lhasa, postoji neverovatan broj Lama, raznih nivoa i redova, a neki imaju i velike pagode koje su podignute u njihovu čast. "Cela zemlja", kaže autor, "kao Italija, puna je sveštenika", kojima donose brojne poklone, čak iz Tartarske, iz carstva velikog Mogula, i iz skoro svih delova Indije. Kada se poklanjaju velikom Lami, postave ga na jedan veličanstveni oltar na kome sedi ukrštenih nogu; njegovi obožavatelji mu se bacaju pred noge na najponizniji način, ali on ne uzvraća ni najmanjim znakom poštovanja, niti se ikom obraća, čak ni najvećoj princezi; on samo položi ruku na njihove glave i na taj način oni primaju njegov oprostaj za svoje grehe. Smatraju da on zna i tajne njihovog srca, a s obzirom da je izabran između dve stotine najjemenitnijih Lama, veruju i da je besmrtn, te kad god se čini da će umreti, on u stvari samo menja oblik, tj. prelazi u novo telo.

Učeni ljudi u Kini, nastavlja zatim "engleski džentlmen", već dugo smatraju da se u arhivima ovog velikog hrama čuvaju neke veoma drevne knjige, pa je sadašnji car, koji traga za spisima iz antike, postao tako ubeđen u to mišljenje da je sve snage uložio da pronađe bilo šta u tom smeru. U tu svrhu je njegova prva briga bila da pronađe osobu koja zna odlično stare jezike i pisma. Potražio je jednog od Han-linova ili doktora prvog reda, čije je ime bilo Cao-tsou, čoveka starog oko 50 godina, ozbiljna i plemenita izgleda, i velike elokvencije, i koji je, zbog toga što je slučajno bio prijatelj sa izvesnim učenicim Lamom koji je više godina boravio u Pekingu, postao bio stručnjak jezika koji Lame koriste među sobom na Tibetu. Sa tim je kvalifikacijama Cao-tsou krenuo na svoj put, a da bi car svemu tome dao još veću važnost, počastvovao ga je titulom Colao-a, ili prvog ministra, i dao mu veličanstvenu opremu i pratnju, sa darovima neverovatne vrednosti za velikog Lamu i druge glavne Lame.

Uz sve ovo ide i detalj pisma kineskog cara za Lamu – "To the Great Representative of God, Most high, most holy, and worthy to be ador'd!" – u kome car ističe da je njegov predstavnik poštovani prvi ministar Cao-tsou, i navodi koji ga je razlog podstakao da traži stare spise, da nauči vekovnu mudrost prošlosti i da je dobro informisan da u arhivima najstarije i najuzvišenije hijerarhije postoje neke vredne knjige koje su, zbog svoje drevnosti, postale i najučenijima skoro potpuno nerazumljive; stoga, da bi spasao te knjige od potpunog zaborava i da se ne izgube, car šalje svog prvog ministra i traži da mu se dozvoli da pročita i ispita te spise jer se očekuje od njega, s obzirom na njegovu stručnost, da će biti u stanju da protumači što god bude našao iz najveće tame i najstarijih vremena.

"Engleski džentlmen" zatim kaže da neće previše da zadržava grofa, kome je ova knjiga i posvećena, sa detaljima putovanja, ali ističe da kad je prvi ministar došao u tu svetu zemlju, zahvaljujući svojoj pojavi i poklonima, spremno su ga prihvatili. U istraživanju mu je pomagao jedan od najučenijih Lama. Tu je ostao šest meseci, u toku kojih je imao zadovoljstvo da nađe mnoga drevna dela i mnogima je mogao da dokuči autorstvo i da ih prouči.

Najstarije delo koje je pronašao, i koje nijedan od Lama vekovima nije bio u stanju da protumači, jeste jedan mali sistem moralnosti, pisan na jeziku i pismom starih gimnosofista ili bramina; nije, međutim, umeo da odredi tačno ko je autor i kad je napisan. Uglavnom on je to delo preveo u celosti, ističe, iako na kineskom nije uspeo da pruži istu snagu jezika, kako kaže. Stavovi bonzija i učenih doktora dele se povodom toga. Neki smatraju da je to Konfucijevo delo i da je u stvari prevod; drugi tvrdi da je autor Lao Kiun, jedan drugi kineski filozof, savremenik Konfucija i osnivač sekte Tao-ce; treći misle da je autor bramin Dandamis čije pismo Aleksandru pamte evropski pisci i sa ovom trećom verzijom se prvi ministar najviše slaže; Cao-tsou uglavnom smatra, i to bi bila četvrta mogućnost, da je autor neki stari bramin i da to nije prevod; a kao peta mogućnost bi bila prepostavka mnogih da je to moglo biti delo nekog Evropljanina (!). Ali ko god da je autor tog dela, ističe "engleski džentlmen", zbog same činjenice da ga čitaju razni narodi, vredi ga prevesti na engleski, što je on i učinio, a i zbog toga da bi grof, kome i piše, to cenio kao poklon. Kaže da se trudio, ali se izvinjava za stil ukoliko grofu ne bude odgovarao. Ističe i da je priložio kopiju originala rukopisa, koju je uostalom navodno priložio i Cao-Tsou svom kineskom prevodu.

U drugom delu, posle naslova sledi ponovo pismo koje je oslovljeno na istog grofa: "To the Right Honourable the Earl of ----- *Peking, Jan. 10, 1749-50.*" Autor u pismu kaže da ni mesec dana posle prevoda "Orientalnog sistema moralnosti" ("Oriental system of morality") toliko čuvenog na Istoku, bio je toliko iznenađen kad je pronađen još jedan rukopis istog obima, čija drevnost, pismo i karakteristike pokazuju da je to delo istog autora, pa je stoga preveo i taj spis, ističući da je ista božja ruka podstakla i ovo delo: "I need not tell your Lordship, that the Energy of thought, sublimity of stile, and many other circumstances, prove it to come from the divine hand that planned the other: the substance of it carries abundantly more proof of it." Imajući u vidu vrednost spisa o kome govori, "engleski džentlmen" ga stavlja na raspolaganje "Lordu".

Ovo delo, koje je predstavljalo pravi književni i izdavački fenomen, podstaklo je na prevode i među južnim Slovenima: (slaveno)srpski prevod⁵, a koji sadrži samo prvi deo engleskog izdanja, i čiji je autor Pavle Solarić, urađen je po jednom od brojnih francuskih prevoda. Francuski prevod Dodsleyjevog dela je izašao već 1751. u Berlinu i u Hagu, pod naslovom koji je identičan engleskom originalu: *L'Economie de la vie humaine Traduite sur un manuscrit indien, composé par un ancien bramane. On a mis à la tête une lettre d'un gentilhomme anglois demeurant à la Chine, adressée au comte de*** qui contient un récit de la manière dont ce manuscrit a été découvert. Ouvrage traduit de l'anglois.* Slede zatim brojni

⁵ Sadržaj Solarićeovog prevoda: "УВЕДЕНИЕ ЧАСТ ПЕРВА. I. О Снитренію самого себе, либо о Дужностяхи човека сматраемога као по-едно Лице II. О Скромности II. О Трудолобію IV. О Соревнованію V. О Благоразумію VI. О Мужеству и о Постоянству VII. О Задовольству VIII. О Умѣренности ЧАСТ ВТОРА. О СТРАСТЬМИ. I. О Надежди и о Страху II. О Радости и о Жалости III. О Гнѣву IV. О Сожалѣнію V. О Желанію и о Любви ЧАСТ ТРЕТЬА. О Жени ЧАСТ ЧЕТВЕРТА. О СРОДСТВУ и ЮЖИЧЕСТВУ. I. О Супругу II. О Отцу III. О Сину IV. О Братѣ ЧАСТ ПЕТА. О ПРОВИДѢНІЮ, Или о случайним различіям Люди. I. О Мудрецу и о Невѣжи II. О Богатом и о Убогом III. О Господарѣма и о Слугами IV. О Князевѣма и о Подданиками ЧАСТ ШЕСТА. О ДУЖНОСТЬМИ ДРУЖЕСТВА. I. О Благотворительности II. О Правди III. О Драгости IV. О Благодарности V. О Искренности ЧАСТ СЕДМА. О Богочестію."

prevodi pod raznim naslovima⁶. Solarić prilaže svoj prevod dvojezično, koji na francuskom glasi:

LE PHILOSOPHE | INDIEN, | OU | L'ART DE VIVRE HEUREUX | dans la | SOCIÉTÉ.
| Renfermé dans un petit nombre de Pré- | ceptes les plus épurés da la Mo- | rale; rédigé
par un ancien Bramine. | À VENISE. | Chez Pano Theodosio. | 1809.

Prevod izdavača kao i identična godina izdanja, međutim, upućuju na to da ovaj francuski naslov ne treba uzeti kao izvestan izvornik srpskog prevoda iz 1809. godine.

1825. godine je izašao slavonski prevod, koji sadrži kako prvi deo knjige, tako i nastavak, kao što je moguće videti na osnovu sadržaja. Sadržaj slavonskog izdanja, odnosno "UKAZ *Cslanakah, u ovoj Knjigi zaderxanih*" je sledeći:

OPISANJE poshtenoga Csovika. UVOD. PERVIDIO: Duxnosti csovicanske prama sebi. CSLANAK I. Od vlastitog spoznanja Promotrenje; II. Ucsna Csednost; III, Marljivost; IV. Kripostno Naslidovanje, illiti Namitanje; V. Umitnost; VI. Stalnost i Hrabrenost; VII. Zadovoljnost; VIII. Razloxnost. DRUGI DIO: Nagnutja csovicanska. CSLANAK I. Uffanje i Strah; II. Veselje i Xalost; III. Ljutina; IV. Poxalenje; v. Ljubevne Poxude. TRECHIDIO: Od xenskih Duxnostih. CSETVERTI DIO. Rod. CLANAK I. Od drugovah xenidbenih; illiti Takmenih; II. Otac; III. Sin; IV. Bratja i sestre. PETI DIO: Razlicsite slucsajne osobitosti. CSLANAK I. Mudri i neumni; II. Bogati i Siromasi; III. Gospodani i sluge. IV. Vladaoc i Podloxnici. SHESTI DIO. Skupshitske Duxnosti. CSLANAK I. Blagodarnost; II. Pravica; III. Dobrovoljnost; IV. Zafalnost; V. Istinitost. SEDMI DIO: Zakon. OSMI DIO. Promotrenje csovicanske slabosti. CSLANAK I. Izpraznost; II. Nestalnost; III. Naravna slabost; IV. Nevolja; V. Razum; VI. Oholost. DEVETI DIO: Prignutja csovicanska shkodljiva. CSLANAK I. Lakomost; II. Razzap; III. Osveta; IV. Opacsina, zloba i Nenavidost; V. Sumarnost. DESETI DIO: Naravni Dogadjaji. CSLANAK I. Sricha i Nesricha; II. Xalost, i Bolest; III. Smert. NADOMETAK: Podpun, illi izverstit Csovik. VLASTITOSTI, koji samo nikoji ljudi imadu. CSLANAK I. Nauk i znanje; II. Plemeshtina i Poshtenje. PRIRICSJA. CHUDOREDNI nauci primudroga Katona. DRUGI Koristni Nauci. NAREDBE Kerstjanskoga Xivljenja.

Slavonski prevod doslovno prati engleski original. No iz uvoda saznajemo da nije engleski izvornik služio kao predložak slavonskom prevodiocu. U predgovoru upućenom čitaocu – "LJUBEZNI SHTIOCSE!" stoji sledeće:

Ovo je dillo na korist Slavonacah pokojni Gospodin Major Martin Pustaich godine 1813 iz nimacskoga poslavlonsio. Ovaj trud, i nastojanje njegovo po udesu do danashnjega dana ostalo je u Tminah; zgomom nikojom pako meni u ruke dojde; koje proshivshi

⁶ *Le bramine inspiré; L'Indispensable, ou Raisonement humain, ouvrage utile à la jeunesse; Épictète de la jeunesse, ou Pensées morales; Le Bramine inspiré, ou Économie de la vie humaine. Ouvrage traduit de l'indien et vérifié sur tous les textes de la Bibliothèque royale, suivi de l'Art d'utiliser ses loisirs; l'Élixir de la morale indienne, ou Économie de la vie humaine, composée par un ancien bramine; Le Philosophe indien ou l'Art de vivre heureux dans la société, renfermés esice dans un petit nombre de préceptes les plus épurés de la morale, rédigés par un ancien brahmine; Manuel de l'homme, ou Économie de la vie humaine; Morale indienne, ou Économie de la vie humaine; Manuel de tous les âges, ou Économie de la vie humaine; Encyclopédie morale, contenant les devoirs de l'homme en société, ou Économie de la vie civile (avec Appendix); Économie de la vie civile; La conduite de l'homme, ou Économie de la vie humaine; Manuel de tous les âges, ou Économie de la vie humaine, en deux livres, tirée d'un manuscrit indien; Miroir des dames et de la jeunesse, ou Leçons de toutes les vertus qui honorent les deux sexes, ouvrage tiré d'un manuscrit indien, rempli de maximes et de sentences appropriées à tous les âges et à tous les temps; La Guide de la vie humaine, ou la Route du vrai bonheur; Esprit de la morale universelle; L'Oeconomie ou la Règle de la Vie Humaine (Quérard, 1828: 567-569).*

svitlost vridno i dostojno najde. – Xelechi dakle mojima Domorodcem kroz to ugoditi uzmlaxa ga, i evo sada na svitlost dajem.

U Pozivanju na pridbrojenje nazvao sam ovo dilce po momu Privoditelju recsenomu G. M. Pustaichu Meshtria uljudnog xivljenja, buduchi da nimacskoga dila, od kuda je ovo u nashki jezik privedeno u rukama za oni csas imao nisam; udesom pako ovih mi je danah u ruke dospilo, alli sovim nadpisom; koga sada knjixica nosi. – Ovo mi biashe s'tim draxje, s'csim sam ositio, da se mlogima ucsnima i vridnima Domorodcem rics Meshtria manje dopadde. Hotiuchi dakle i njihovoj dobroj xelji odgovoriti, i pristojniji nadpis Knjixici dati: zaderxavshi sve oglašene dile i cslanke, koi se i s'nimacskim izvotrom sudaraju, napis joj iztocsni povrati.

Ovoje Dilce najpervo u englezkom jeziku, po mnjenju vridnih laudi, Mylord Chesterfield, jedan od najpoglavitijih englezkih pisaocah, napisao, i na svitlost dao, koje je posli u francuzki, talianski, i nimacski jezik od davna privedeno, i koje ti evo sada drag Shtiocse u nashim dragim jeziku pridajem.

Jaić zatim kaže da je prilikom prevoda sledio pravila slavonskog pravopisa, i naglašava da je na kraju dodao savete Katona, tj. "Chudoredne Nauke primudroga Katona, iz Latinskoga u slavonski Jezik prineshene", koji su prvi put izašli u Gracu 1763. godine, pa je evo iskoristio priliku da ih ovde priloži⁷. U odnosu na engleski original, međutim, izdanje Pustaić–Jaić ne sadrži samo Katonove sentence, već sledeće paratekstualne dodatke: "Podpun, illi izverstit Csovik. Vlastitosti, koji samo nikoji ljudi imadu."; "Nauk i znanje"; "Plemeshtina i Poshtenje."; "Priricja"; "Chudoredni nauci primudroga Katona"; "Drugi Koristni Nauci"; "Naredbe Kerstjanskog Xivljenja".

Izdanje Pustaić–Jaić predstavlja izvesne problematike u vezi sa izvornikom i prilošcima. Dakle Jaić kaže da je Pustaić preveo delo za koga smatra da je na engleskom napisao, "po mišljenju vrednih ljudi", Lord Chesterfield, zatim da je to delo bilo prevedeno na francuski, italijanski i nemački jezik, da ga je Pustaić preveo, tj. "poslavončio" 1813. godine sa nemačkog jezika, a da ga evo Jaić čitaocima pruža na slavonskom te, 1825. godine. Ovde je više nego očigledno da Jaić sâm nije bio ubeđen u autorstvo dela. Kao što čitamo iz predgovora, u vezi sa naslovom dela, Jaić kaže da je delo u početku bio nazvao *Meštija uljudnog žvljenja*, tj. onako kako ga je preveo Pustaić sa nemačkog, a to stoga jer on, Jaić, nije imao nemački izvor sa sobom; no Jaić ističe kako mu je "ovih [...] dana" slučajno u ruke dospelo nemački izvor – znači te 1825. godine, jer potpisuje predgovor "Pisaosam u Vukovaru dana 5. Kolovoza. Godine 1825.", a iza naslovne strane, pre predgovora stoji *Admittitur ad imprimendum*: "Expeditum ex Officio Revisoratus Librorum. Budae die 8. Septembris 1825." Jaić je, dakle, uvideo da je naslov nemačkog predloška upravo onaj koji to slavonsko izdanje i nosi, a tj. *Indijanski mudroznanać*, i bilo mu je draže da ga tako naslovi, pre svega što je navodno "osetio" da se mnogim učenicim i vrednim domorocima reč *Meštija* ne sviđa, a i da pruži navodno "pristojniji" naslov knjžici, te da joj povrati izvorni naslov koji se na taj način podudara sa nemačkim izvorom.

⁷ Nemamo potvrdu o ovom izdanju Katonovih saveta.

Prvi nemački prevod Dodsleyjeve knjižice *The Oeconomy of Human Life* je iz 1752. godine:

DAS BUCH | DER WEISHEIT UND DER TUGEND, | ODER die | VERFASSUNG | DES MENSCHLICHEN LEBENS, | AUS EINER INDIANISCHEN HANDSCHRIFT EINES | ALTEN BRAMINEN ÜBERSEZT, UND AUS CHINA | NACH LONDEN AN DEN HERRN GRAFEN VON | CHESTERFIELD GESANDT. | NEBST EINEM ANHANG | SINNREICHER GEDANKEN | DES [sic!] BERÜHMTEH HERRN | POPE UND SWIFT. | SÄMTLICH AUS DEM ENGLISCHEN ÜBERSEZT. | STRAßBURG, 1752. | VERLEGTS, AMAND KÖNIG BUCHHÄNDLER.

Osim podužeg uvoda prevodioca koji se odnosi upravo na autorstvo i pominje kako Lorda Chesterfielda, tako i Roberta Dodsleyja, ovo izdanje sadrži i brojne druge paratekstove, kao na primer "Gedanken über verschiedene Sachen von Mr. POPE aus dem Englischen.", i strukturalno je podeljeno na više "knjiga" i "delova".

Malo je, međutim, verovatno da je upravo ovo izdanje moglo da posluži kao izvornik za slavonski prevod. Posle ovog prvog nemačkog prevoda bilo je i drugih izdanja pod istim ili sličnim naslovom, kao na primer treće izdanje istog izdavača: *Das Buch der Weisheit und der Tugend, zum Geschenk der Alten nad Ihre liebe Jugend. Nebst einem kurzen Anhange Moralischer Gedanken über Zeit, Tod und Ewigkeit*. Dritte und vermehrte Auflage, Straßburg, verlegts Amand König. 1770; ili prevod sa francuskog prevoda: *Die Einrichtung des Menschlichen Lebens: eine Indianische Handschrift eines alten Braminen aus den [sic!] frantzösichen übersetzt*. [Straßburg?], 1771; ili bečko izdanje, koje preuzima naslov prvog prevoda: *Das Buch der Weisheit und der Tugden zum Geschenk der Alten an ihre liebe Jugden nebst einem kurzen Anhange moralischer Gedanken über Zeit, Tod und Ewigkeit etc*. Wien, Weingand, 1776; lajpciško izdanje: *Die Weisheit and die Menschen: Durch einen begeisterten Braminen. Aus einer alten Handschrift* [Aus dem Englischen von J. J. C. Bode], Leipzig, Göschen, 1787.

Ako se uzme u obzir upravo ono što Jaić tvrdi, da je naslov "poslavončenog" prevoda u početku glasio *Meštija uljudnog življenja*, i ako se imaju u vidu i pretpostavke Nikole Andrića koji kaže da je u Dresdenu 1798. godine izašla knjiga *L'art de vivre heureuh dans la société*, koja je, kako tvrdi, prevedena 1801. i izašla u Münchenu, na nemačkom pod imenom *Die Kunst uner [sic!] den Menschen glücklich zu leben*, sasvim je moguće dakle da je Martinu Pustaiću kao model poslužio nemački prevod benediktinca i bibliotekara Martina Willibalda Schrettingera (1772-1851) (Zmigrodzki, 2004):

DIE KUNST | UNTER MENSCHEN GLÜCKLICH ZU LEBEN, | vom | Herrn Grafen von Chesterfield. | Aus | dem frantzösichen übersezt | von | P. WILIBALD SCHRETTINGER, | Benediktiner in der oberpfälzischen Abrey Weissenohe. | München, | bey Johann Efaias Seidel, 1801. [1802].

U predgovoru, slično kasnijem Jaićevom komentaru, prevodilac kaže da nije ubeđen da naslov odgovara sadržaju, a takođe je očigledno da nije bio uveren u autorstvo, tj. da spis pripada Lordu Chesterfieldu:

Wer in dieser kleinen Schrift ein vollständiges Lehrbuch der Lebensweisheit oder der Moralphilosophie suchen wollte, würde sich in seiner Erwartung getäuscht finden: obschon der Titel dieselbe zu rechtfertigen scheint.

Dieser Umstand würde mich bewogen haben, meiner Uebersetzung den passendem Titel: Bruchstücke aus der Lebensphilosophie zu geben, wenn es mir nicht noch mehr darum zu thun gewesen wäre, die Besitzer und Kenner des Originales nicht lange im Zweifel zu lassen, was sie hier zu suchen hätten; um dadurch allem Berbachte irgend einer unredlichen Spekulation vorzubeugen.

Auch war schon wirklich entschlossen, den Namen Chesterfield, als Verfasser des Originales, wegzulassen, da dieses Schriftchen erst 1799 zu Dresden erschien, und in des berühmten Grafen von Chesterfield sämtlichen Werken nicht enthalten ist: allein der Gedanke, daß es vielleicht unter den hinterlassenen Papieren seines Sohnes (der sich als englischer Gesandter am Dresdner Hofe aushielt) vorgefunden, und jetzt erst zum Drucke befördert worden sehn könnte, bewog mich, auch diesen Namen stehen zu lassen.

Sadržaj nemačkog izdanja iz 1802. godine je sledeći:

Erste Abtheilung. I. Betrachtung über sich selbst, oder Pflichten des einzelnen Menschen. II. Bescheidenheit. III. Arbeit. IV. Nacheiserung. V. Klugheit. VI. Standhaftigkeit. VII. Zufriedenheit. VIII. Mässigkeit. Zweyte Abtheilung. Von den Affekten. I. Hoffnung und Furcht. II. Freude und Mißvergnügen III. Zorn, IV. Mitleib. V. Beigierden, Liebe. Dritte Abtheilung. Von den Gliedern einer Familie. I. Das Wieb. II. Der Mann. III. Der Vater. IV. Der Sohn. V. Die Seschwistrige. Vierte Abtheilung. Von der Vorsehung, oder von der zufälligen Verschiedenheit der Menschen. I. Der Weise und der Unwissende. II. Der Reiche und der Arme. III. Der Herr und der Diensthote. IV. Der Fürst und der Unterthan. Fünfte Abtheilung. Von den gesellschaftlichen Pflichten. I. Gutthätigkeit. II. Gerechtigkeit. III. Liebe. IV. Dankbarkeit. V. Aufrichtigkeit. Sechste Abtheilung. Von der Religion.

Godine 1814. izašlo je i američko izdanje sa tekstom uporedo na engleskom i na nemačkom: *The Economy of Human Life. Haushaltungskunst des menschlichen Lebens*. Englisch und Deutsch. Ailentaun, (Penn.), Gedruckt un verlegt bey J. Ehrensfried und Comp., a sledeće godine: *The Oeconomy of Human Life. Haushaltungs des menschlichen Lebens*. Neue Aufl., Mainz, Florian Kupfeberg.

No, za razliku od Pustaica, sasvim je moguće da je Jaić imao u rukama jedno drugo izdanje, tj. upravo ono koje izašlo te 1825. godine i čiji se naslov i podudara sa izdanjem koje je pripremio 1825. godine i praktično odgovara na pitanje Nikole Andrića kako je došlo do toga da su sva tri prevodioca, tj. srpski, slavonski i kajkavski, svom prevodu dali "baš ime *Mudroljubac indijski*", ali i Mija Korade koji pretpostavlja da su se "Marić, Pustaic i Jaić služili različitim njemačkim predlošcima". Marijan Jaić je dakle sasvim izvesno imao u rukama sledeće izdanje:

DIE LEBENSWEISHEIT | DER | HINDUS. | Aus der Handschrift eines alten Braminen in | englischer Sprache herausgegeben von dem | Herrn Grafen von Chesterfield. | In treurer Uebersetzung seinen deutschen Landsleuten, | besonders zu Geschenken unter Freunden und Freund- | innen, von Eltern an ihre heranwachsenden Kinder, | gewidmet | von | JACOB SCHMITZ. | Bürger der nordamerikanischen [Freihastigt]/Freistaaten und | Ritglied des Columbien Ordenk. | DÜSSELDORF, | bei J. H. E. Schreiner. | 1825. [Enslin, Engelmann, 1837: 218]

Ovo se izdanje sastoji iz dva dela: autorstvo prvog dela je pripisano Lordu Chesterfieldu, a autorstvo drugog dela Johnu Hillu.

Pet godina posle slavenskog, a tri godine pre kajkavskog izlazi još jedno izdanje na srpskom, koga pominju Stanko Korać (Kopač, 1987: 86) i Mijo Korade (Korade, 1996: 394)⁸, i čiji je autor sinđel Spiridon (pre zamonašenja Milorad) Aleksijević:

РУКОВОДСТВО | ЧЕЛОВЕЧЕСКОГЪ ЖИВОТА | СЛАВНОГЪ АВТОРА | ЛОРДЪ КЕСТЕРФИЕЛДЪ. | ПРЕВЕДЕНО С' ИТАЛИАНСКОГЪ НА НАШЪ СЕРБСКИИ | ЄЗЫКЪ, И ИЗЯСНЕННО С' БИЛЪЗЫ ЗА ЛЮБОВЪ УЧА | ЩОЙСЯ СЕРБСКОЙ ДАЛМАТИНСКОЙ ЮНОСТИ КАО | БЪЛЫИ – | КРИНЧИГЪ | ПОСВЕЋЕНО, ОТЪ МЕНЕ ПЕР. СПИРИДОНА АЛЕК- | СЕВИЋА, РОДОМЪ МИЛОРАДОВИЋА ИЗЪ ХЕР- | ЦЕГОВИНЕ. ПРАВОС: ВОСТОЧ. ИСПОВЪДАНИЯ ПАРО- | ХА ЗАДАРСКОГЪ У ДАЛМАЦИИ. | The propter Study of Mankin is man. | Lo Studio proprio dell'uomo è l'uomo. | Учение собствено челоѡѡку, естѡ челоѡѡкъ. | Ар. Роре. | Manuductor Vitae humanae. | У БУДИМУ ГРАДУ. | СЛОВИМА КРАЛЪВ. УНИВЕРСИТ. ПЕШТАНСКОГЪ. | 1830.⁹

Aleksijević, koji u naslovu ističe da je delo prevedeno sa italijanskog, ne navodi izvornik, ali znamo da je prvo italijansko izdanje Dodsleyjeva dela nosilo naslov *Economia della vita umana* (Firenze, Appresso Andrea Bonducci), a godina izdanja bi navodno bila 1749. (!) 1752. godine je izašlo u Milanu izdanje B. Sistori; godine 1753. izašla je *L'economia della vita umana tratta da un manoscritto indiano di un brammano antico. Opera tradotta dall'inglese* (Bologna a Colle Ameno, per Giovanni Gottardi, 1753; Reggio Emilia, 1810²), a 1770: *L'economia della vita umana tratta da un manoscritto indiano di un brammano antico. Opera dall'inglese in francese, e dal francese in italiano tradotta* (Torino, per Giacomo Giuseppe Avondo, impress. arcivesc., e dell'illust. città, vicino al senato).

I Aleksijević, kao i Solarić, u svom predgovoru u kome ističe da je delo posvećeno srpskim učenicima iz Dalmacije, govori o izvorniku, tj. o tome da je u nedostatku primera premudrih i razumnih ljudi, preveo delo Lorda Chesterfielda, tj.

ово мало дѡлце оногъ славногъ у общемъ книжеству велезаслуженогъ мужа Инглеза, ЛОРДЪ КЕСТЕРФИЕЛДЪ. За любовъ дакле твою младїи учениче милии мои Сербине! Потрудїосамсе с' Италианскогъ на нашъ материнъ сербскїе Єзыкъ превести га, колико е было могуће, и колико су ми допустиле силе слабога мога Книжества, знамъ чисто датисе неће понравити мой слогъ; но любовъ е нешто велико и за любов шта се неће урадити?

⁸ Mijo Korade, međutim, ne pominje Solarićevo izdanje.

⁹ Sadržaj je sledeći: [УВЕДЕНИЕ] ЧАСТЬ ПЕРВА. [Должности челоѡѡка сматраюи га как' особу] I. Размышления [Riflessione]. II. Кротость [Modestia]. III. Настояние [Applicazione]. IV. Ревнование [C' mulazione]. V. Благоразумие [Prudenza]. VI. Сила или Крѡпость [Forza]. VII. Задовольянь [Contento]. VIII. Умѡренность [Temperanza]. ЧАСТЬ ДРУГА. I. Упование и страхъ [Speranza e Timore]. II. Радость и жалость [Gioja e Tristezza]. III. Гнѡвь [Collera]. IV. Благодарение или милосердие [Pieta]. V. Желание и любовь [Desiderio ed Amore]. ЧАСТЬ ТРЕТЯ. I. Жена [Donna]. ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА. I. Мужъ [Marito]. II. Отець [Padre]. III. Сынъ [Figlio]. IV. Братя [Fratelli]. ЧАСТЬ ПЕТА. I. Прїатели [Amici]. ЧАСТЬ ШЕСТА. Различя приключителна челоѡѡковъ. I. Разумный [Saggi ed ignorantı]. II. Богатїи и Сиромасы [Ricchi e poveri]. III. Господары и Слуге [Patrone e servi]. IV. Цары и Подданныцы [Sovrani e Sudditi]. ЧАСТЬ СЕДМА. Должности общества. I. Доброхотѡбие [Benevolenza]. II. Правда [Giustizia]. III. Милостиня [Carita]. IV. Познаньство [Riconoscenza]. V. Безлестїе или истинна [Sincerita]. ЧАСТЬ ОСМА. Глава едина. I. Богочестїе [Religione].

Aleksijević je, međutim, mislio da do tog trenutka ovo delo nije bilo prevedeno, pa se eto on potrudio da to učini za mlade srpske učenike iz Dalmacije:

Высокимъ разумомъ бывши украшень Авторъ овогъ дѣльца, уміо є свакогъ благородно и учтиво подмирити и исплатити с' краткимъ но веома разумнимъ своимъ израженіями, да сви благоразумный народи, Французи, и Італіани притеклису сваки на свой Єзыкъ превести исто дѣлце: но колико я познаемъ чинимисе да ово іошть ніе познаню нашимъ милимъ единоплеменнымъ Сербомъ, и моимъ Далматиномъ.

Aleksijević, dakle, očigledno nije znao za Solarićev prevod iz 1809. godine, ali nije isključeno, međutim, da mu je bilo poznato izdanje Pustaić–Jaić koje je izašlo samo pet godina ranije.

Na kraju je Aleksijević pridodao "Билѣзи изяснителниій на неке Главе у вышереченномъ руководству" i "ЧАСЫ. Увеселенія или забаве." – radi se o nekoj vrsti "sobranija", zbirci poučnih priča i misli većinom u vezi sa antičkom filozofijom, zatim "Проповѣдь изъ Миніята", "Проповѣдь изъ Рождество Христово", hronologiju "Хронологія Достопамятныхъ дѣль и приключеніи по Рождеству Христову" i jednu "Оду" austrijskom caru Francu I.

Drugo hrvatsko izdanje, kajkavsko, iz 1833. godine, i u stvari hronološki poslednje u južnoslovenskom okružju, nosi naslov kao i slavonsko, ali i kao i srpsko izdanje iz 1809. godine, dakle *Indianzki mudroznanez*, i sadržaj dela je sledeći:

Vpelivanye. Ztran I. *Dusnozi Chloveka*. DEL I. Premishlyavanye szamoga szebe; II. Poniznozt; III. Paszlenozt; IV. Pohlepna Marlyvozt; V. Mudrozt; VI. Ztalnozt; VII. Zadovolynozt; VIII. Mertuchlyvozt. ZTRAN II. *Pobotnozi, ili, gibanya szerdcza*. DEL I. Ufanye y Ztrah; II. Veszelye y salozt; III. Szerditozt; IV. Miloszerdnozt; V. Selya y Lyubav. ZTRAN III. *Senzka Oszoba*. ZTRAN IV. *Kervna Rodbina, y Rodyaki*. DEL I. Zaruchnik; II. Otecz; III. Szin; IV. Pervo Rodbinztvo. ZTRAN V. *Od zkerblenya glededch na Lyudi primerom Ztalisha nyihovoga*. DEL I. Muder y Nevuchen; II. Bogat y Sziromak; III. Gozpon y Szluga; IV. Kraly y Podlosniki. ZTRAN VI. *Drustva Dusnozi*. DEL I. Dobrochinzto; II. Naszleduvanye Praviczze; III. Lyubav Blisnyega; IV. Zahvalnozt; V. Proztoszerdchnozt. ZTRAN VII. Vera.

Nije poznat izvornik, ali moguće je da je isti kao i za izdanje Pustaić–Jaić iz 1825. godine. U predgovoru upućenom kanoniku Josefu Mihaliću – *Viszoko postuvanom Gozpodinu Kanoniku y Ravnitelu*:

Primerno anda szvetoj selyi ovoj, u plemenitem nagneniam TVOJEM vu razumu y vszagdashnyem znoznanju sivlenya osznovane temelye – kojesz nam chlovechanztva lybiteli tija iz Khine iz ruke v-ruke bratinzki za oplemeniti chutenya nasha predali – na nash domorodni jezik prenezti y za mladu Bratju obchinzke vchiniti terszilszemsze.

Potlam kakbi anda basznovitu Knyisiczu ovu, z-kojum, sze vre tuliki dichiju Narodi, na Materinzki prenzsel jezik [...].

Marićev prevod međutim, za razliku od izdanja Pustaić–Jaić, ali i Aleksijevićevog prevoda, ne sadrži nikakav dodatak, dakle svodi se samo na ono što je objavljeno u prvoj Dodsleyjevoj knjizi, kao uostalom i Solarićevo izdanje iz 1809. godine.

Na osnovu poredbe slavonskog i kajkavskog izdanja, te poredbe sa srpskim izdanjima, ističemo da su oba, odnosno sva četiri prevoda, sama po sebi, identična; identična je i tvrdnja slavonskog, kajkavskog i srpskih prevodilaca da je autor dela

Lord Chesterfield. Razlika je u jeziku, u paratekstualnim delovima, i u činjenici da se u slavonskom izdanju pojavljuje i nastavak engleskog izvornika.

Postavlja se pitanje, međutim, da li su slavonski i kajkavski prevod predstavljali u suštini unošenje orijentalne filozofije u hrvatsku književnost, kao što je nagovešteno u nekim od komentara za gore navedena izdanja. Mora se imati na umu činjenica da Dodsleyjevo delo ne predstavlja prevod nekog istočnjačkog rukopisa, već moralističko didaktičko delo tipično za prosvetiteljstvo. Dodsley je, u suštini, koncepcijom dela *The Oeconomy of Human Life* privukao čitalačku publiku, što uostalom i nije bilo prvi put, kad se zna da je prethodno bio objavio *The Chronicles of the Kings of England* (1740) pod pseudonimom Nathan Ben Saddi i u starozavetnom stilu. Takva rektorika je korišćena i u delima koja su služila kao predložak slavonskom i kajkavskom prevodu, pa stoga se nije radilo o unošenju novog nazora u hrvatsku književnost. Uostalom, anonimni džentlmen i kaže da je taj "mali sistem moralnosti" ("small system of morality") preveo u stilu Starog Zaveta:

When I first sat down to the work, I had not the least intention of doing it in this way; but the sublime manner of thinking which appear'd in the introduction, the great energy of expression, and the shortness of the sentences, naturally led me [...] to form myself upon [...] our version of the book of Job, the Psalms, the works of Solomon, and the Prophets.

Nazor Dodsleyjeve knjige je u potpunosti ostao dosledan prosvetiteljskim koncepcijama XVIII stoleća. Solomon zaključuje da je Dodsleyjev potez bio prilično lukav, te je kroz navodno istočnjačko poreklo mudrosti prebacio ceo sistem u biblijski jezik, ali da je suštinska struktura Dodsleyjeve knjige u stvari aristotelovska ravnoteža razuma i strasti:

Cleverly, Dodsley first established the universality of his ethics by giving it a Hindu and Taoist provenance before he "translates" it into the language of the Book of Proverbs. Just as he had earlier used the dialect of 1 and 2 Chronicles in his *Chronicle of the Kings of England* to make the familiar litany of royal lineage strange, in the *Oeconomy* he uses the authoritative and familiar style of the wisdom books to give a biblical patina to his nondenominational ethics. [...] The deep structure of Dodsley's proverbs is an Aristotelian rational balancing of potentially conflicting impulses. (Solomon, 1996: 140)

Solomon u zaključku tvrdi da je Dodsleyjeva knjiga, bez preterivanja, najpopularnija zbirka moralnih maksima koje su objavljene na engleskom jeziku, sa izuzetkom Biblije: "Without exaggeration, we can reasonably conclude that, with the sole exception of the Bible, Dodsley's *Oeconomy of Human Life* is the most popular collection of moral maxims yet published in the English language." (Solomon, 1996: 144)

Tačno je da kad je Dodsley pisao svoje delo sredinom XVIII veka slika o Kini i Istoku bila je prisutna u zapadnoj Evropi upravo zahvaljujući jezuitima koji su u suštini doprineli tome da se takoreći promoviše ono što je bilo poznato pod terminom *chinoiserie* (Dawson, 1967; Ching, Oxtoby, 1992). To objašnjava, kako zaključuje John Bray, zašto Dodsley na početku svog dela stavlja Kinu a ne Indiju, s kojom je uostalom Velika Britanija već imala jake i ustaljene veze (Bray, 2009: 449). Bray smatra takođe da se Dodsley na neki način inspirisao primerom francuskog jezuita Jeana-Baptistea Régisa (1664-1738) čije se delo pominje u *A New General*

Collection of Voyages and Travels (London, 1745-47) i koji se zasnivao na izveštajima emisara. "Although there is no definite proof, these may have provided Dodsley with the inspiration for Ca-tsou, a Peking scholar who likewise travelled to Tibet on behalf of the emperor." (Bray, 2009: 450). Bray ipak upoređuje fragmente Régisa i Dodsleyja, čime može da potvrdi svoju pretpostavku. Bray stavlja naglasak na književno i filozofsko korišćenje Dodsleyjevih geografskih koncepcija (Bray, 2009: 453): ovo delo odražava jedan širi obrazac tipičan za evropsko prosvetiteljstvo, u kome se kombinuju konfucijanizam, hrišćanstvo i pre-hrišćanska grčka filozofija, s obzirom da se razmatrala činjenica da je Kina bila postigla visok nivo civilizacije bez Crkve, kao i to da je Voltaire navodio primer *theologiae naturalis* u Kini da bi podržao svoje napade na Crkvu. Uostalom, ova koncepcija možda nije slučajna, s obzirom da je Dodsley bio Voltaireov engleski izdavač (Solomon, 1996: 151–152).

Slavonski i kajkavski prevod su, u stvari, pratili književne koncepcije evropskog prosvetiteljstva i time je najpopularnija knjiga engleskog iluminizma bila predstavljena i hrvatskoj čitalačkoj publici. Pedagogija prosvetiteljstva definisala je dva cilja, vaspitanje čoveka i vaspitanje građanina. Vaspitanje čoveka trebalo je da utiče na poboljšanje svih kvaliteta ljudskog bića, da od njega stvori individuu harmoničnog savršenstva. Formiranje slobodnomisleće osobe bio je cilj prosvetiteljstva, i Dodsleyjeva knjiga je savršeno odražavala ta stremljenja. Stoga *Meštirija uljudnoga življenja* – naslov koji je slavonskom izdanju prvobitno dao prevodilac Martin Pustaić, bio je, u suštini, sasvim odgovarajući, kako stoga što je bio doslovni naslov engleskog originala, tako i što je, kao i original, odražavao prosvetiteljske intencije. Uostalom, takav je naslov i Aleksijevićevog prevoda, *Rukovodstvo čelovečeskog života*. No, i Jaićev i Marićev izbor, da se delo nazove *Indianski mudroznanač* / *Indianski mudroznaneč*, te prethodno Solarićev, *Indijanski mudroljubac*, takođe odgovara naslovu, tj. podnaslovu Dodsleyjevog dela, ali i prosvetiteljskim idejama jer je poštovanje prema starim, drevnim piscima i njihovim mudrostima bila jedna od karakteristika prosvetiteljstva. Pa kad je stoga Dodsley odlučio da posegne za navodno jednim od "najstarijih, najdrevnijih" rukopisa koji postoje, svakako je značilo da time poštuje načelo prosvetiteljstva koje je karakterizovalo poštovanje starine i drevnosti, te će Josip Marić i prevesti ovu "Naj ztareshu Knyigu" koja je "Krepozti znanya kratko napervoztavlanye" i koja, kao takva, prati one čuvene stihove Alexandera Popea iz *An Essay on Criticism*: "Learn hence for ancient rules a just esteem; To copy nature is to copy them. [...] beware! or if you must offend / Against the precept, ne'er transgress its end".

Na kraju treba sumirati zaključke u vezi sa delima koja su uzeta u razmatranje, a tj. dva hrvatska prevoda iz prve polovine XIX veka, istog naslova i sadržaja: *Indianski mudroznanač* (Budim, 1825) Martina Pustaića–Marijana Jaića i *Indianski mudroznaneč* (Zagreb, 1833) Josipa Marića. Ova dva dela su analizirana i u južnoslovenskom okruženju, tj. upoređivanjem sa dva srpska izdanja istog sadržaja: *Indijanski mudroljubac* (Venecija, 1809) Pavla Solarića i *Rukovodstvo čelovečeskog života* (Budim, 1830) Spiridona Aleksijevića.

Pitanje autorstva, izvornika i predložaka: u sva četiri prevoda se kao autor i izvornik navode Lord Chesterfield i njegovo delo *Letters to His Son*. Nijedno od ovih prevoda nije u vezi sa Lordom Chesterfieldom i njegovim delom. Delo koje je izvor sva četiri prevoda izašlo je anonimno, a proučavanja su dokazala

da je to spis engleskog pisca i izdavača Roberta Dodsleyja pod naslovom: *The Oeconomy of Human Life. Translated from an Indian Manuscript, written by an ancient Bramin* (London, 1750/1751). Ovo je delo izašlo u više od 200 izdanja širom Evrope i na drugim kontinentima i bilo je prevedeno na brojne evropske jezike. Sva četiri južnoslovenska prevoda, međutim, nisu koristila engleski original: slavonskom izdanju Pustaić–Jaić je predložak bio nemački prevod engleskog dela iz 1801 [1802] godine, *Die Kunst unter Menschen glücklich zu leben* (München); naslov slavonskog izdanja promenjen je, međutim, na osnovu jednog kasnijeg nemačkog prevoda, *Die Lebensweisheit der Hindus* (Düsseldorf, 1825). Predložak kajkavskog prevoda Josipa Marića je nepoznat ali nije isključeno da je takođe urađen po nemačkom predlošku izdanja Pustaić–Jaić. Solarićev prevod je urađen na osnovu francuskog prevoda, *Le philosophe indien, ou l'art de vivre heureux dans la société*, mada je izdanje nepoznato. Nepoznat je i predložak Aleksijevićevog prevoda, ali je verovatno jedno od nekoliko italijanskih izdanja koja su izašla pod naslovom *L'economia della vita umana*. Takođe nije isključeno da je Aleksijević imao u rukama izdanje Pustaić–Jaić. Tri prevoda dakle imaju isti naslov, kasniji u odnosu na engleski original. Samo jedan prevod, Aleksijevićev u vezi je sa izvornim engleskim naslovom. Sva četiri prevoda u paratekstualnom delu se odnose na Lorda Chesterfelda; Marijan Jaić međutim ostavlja dozu sumnje što se tiče autorstva.

Pitanje strukture: sva četiri prevodioca su doslovno prevela nemački, francuski i italijanski predložak. Sva četiri prevoda su među sobom identična i u stvari su doslovan prevod engleskog izvornika. Razlika je u jeziku, i u paratekstualnim delovima. Od četiri prevoda, samo slavonski donosi kako prvi deo, tako i nastavak. Slavonski prevod sadrži i sledeće "Nadometke": "Podpun, illi izverstit Csovik. Vlastitosti, koji samo nikoji ljudi imadu."; "Nauk i znanje"; "Plemeshtina i Poshtenje."; "Priricja"; "Chudoredni nauci primudroga Katona"; "Drugi Koristni Nauci"; "Naredbe Kerstjanskog Xivljenja", znači ne samo "Chudoredne nauke primudroga Katona", kako se do sada smatralo. Kajkavski prevod sadrži samo prvu knjigu i nikakav paratekstualni dodatak. Isto tako i prvo srpsko, Solarićevo izdanje. Aleksijevićevo izdanje, pak, sadrži takođe paratekstualne dodatke, neku vrstu zbirke poučnih priča i misli u vezi sa antičkom filozofijom, pripovedi Hristovog rođenja, hronologiju događaja od Hristovog rođenja i jednu odu austrijskom caru Francu I.

Pitanje konteksta: delo Roberta Dodsleyja nije delo iz baštine starih azijskih kultura. Slavonski i kajkavski prevodilac (kao ni dva srpska) nisu prilagodili ovo delo svom vremenu, – s obzirom da je doslovno prevedeno –, i niti su time stvorili moralističko delo. Dva prevoda, slavonski i kajkavski ne donose dokaz o vezama Hrvata sa azijskim narodima i kulturama, niti unose u hrvatsku književnost obzorja i tragove dalekih kultura, ili prenose delo u drugojačiji svetozor i kôd. Ne radi se o nikakvoj istočnjačkoj mudrosti već o činjenici da su slavonski i kajkavski (doslovni) prevod dela Roberta Dodsleyja, *The Oeconomy of Human Life* deo jedne veoma uspešne književne mistifikacije na evropskom i svetskom nivou, a koja je trajala više decenija. Ovo Dodsleyjevo delo prati koncepcije prosvetiteljstva u potpunosti, kako svojom idejom formiranja ljudskog bića – izraženo u naslovu *The Oeconomy of Human Life* – , tako i poštovanjem mudrosti drevnih mislilaca (manifestovano u podnaslovu koje se odnosi na stari rukopis nekog bramina), te uklapanjem u književne tokove XVIII stoleća, kao u ovom slučaju kad je reč o

tzv. *chinesoirie*. Spisak brojnih prevoda Dodsleyjevog dela na evropske jezike treba stoga obogatiti bibliografskim jedinicama prevoda Pustaić–Jaić i Josipa Marića (te srpskih izdanja).

Svojim prevodima su Pustaić–Jaić i Josip Marić hrvatskoj čitalačkoj publici predstavili najčuveniju knjigu engleskog i evropskog prosvetiteljstva: upravo time što su bili "žrtve" iste književne zamke kojoj su podlegli i drugi evropski narodi, ostali su u tokovima evropskog prosvetiteljstva i pratili književnu modu, te Hrvatima učinili dostupnom ovu tada veoma popularnu knjigu navodno azijske mudrosti iz "braminova rukopisa".

LITERATURA

Guido Abbattista, "Hary M. Solomon, *The Rise of Robert Dodsley: Creating the New Age of Print* (Carbondale, Ill.: Southern Illinois University Press, 1996), pp. 340", *Storia della storiografia*, n. 37, 2000, pp. 340, 135-143.

Nikola Andrić, "Život i književni rad Pavla Solarića", *Rad JAZU*, Zagreb, knj. 150, 1902, 103 (1) –194 (92).

Martin Berečić, "'Khinki' – prijevodna epizoda hrvatskog prosvjetiteljstva", *Studia Slavica Savarensia*, 1-2, 2002, 273-280.

John Bray, "The Oeconomy of Human Life: An 'Ancient Bramin' In Eighteenth-Century Tibet", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (Third Series), 19, 2009, 439-458.

British Library General Catalogue of Printed Books, London, Clive Bingley, K. G. Saur, 1979-1978.

(Das) *Buch der Weisheit und der Tugend, oder die Verfassung des menschlichen Lebens, aus einer indianischen Handschrift eines alten Braminen überseyt, und aus China nach Londen an den Herrn Grafen von Chesterfield gesandt. Nebst einem Anhang sinnreicher gedanken des [sic!] berühmten Herrn Pope und Swift. Sämtlich aus dem englischen übersezt*, Strassburg, Verlegts, Amand König Buchhändler, 1752.

(Das) *Buch der Weisheit und der Tugend, zum Geschenk der Alten nad Ihre liebe Jugend. Nebst einem kurzen Anhange Moralischer Gedanken über Zeit, Tod und Ewigkeit*. Dritte und vermehrte Auflage, Straßburg, verlegts Amand König, 1770.

(Das) *Buch der Weisheit und der Tugden zum Geschenk der Alten an ihre liebe Jugden nebst einem kurzen Anhange moralischer Gedanken über Zeit, Tod und Ewigkeit etc.*, Wien, Weingand, 1776.

John Butt, *English Literature: The Mid-Eighteenth Century*, Oxford at the Clarendon Press, 1980.

Lord Chesterfield, *Lettere al figlio 1750-1752*, a cura, e con un saggio, di Marc Fumaroli, Traduzione di Elena De Angeli, Milano, Adelphi, 2001.

Lord Chesterfield, *Letters Written by the Late Right Honourable Philip Dormer Stanhope, Earl of Chesterfield, to his Son, Philip Stanhope, Esq.*, London, 1774.

Julia Ching, William Oxtoby, eds., *Discovering China: European Interpretations in the Enlightenment*, University of Rochester Press, Rochester, 1992.

Raymond Stanley Dawson, *The Chinese Chamaleon: An Analysis of European Conceptions of Chinese Civilisations*, Oxford University Press, London and New York, 1967.

Robert Dodsley, *Collection of Poems by Several Hands*, (reprint of the edition of 1782), Routledge/Thoemmes Press, London, 1997.

Dictionary of National Biography, 1st ser., 10, October 21st, 1854, London, Smith, Elder&Co.

(L')*economia della vita umana tratta da un manoscritto indiano di un brammano antico. Opera tradotta dall'inglese*, Bologna a Colle Ameno, per Giovanni Gottardi, 1753; Reggio Emilia, 1810².

(L')*economia della vita umana tratta da un manoscritto indiano di un brammano antico. Opera dall'inglese in francese, e dal francese in italiano tradotta*, per Giacomo Giuseppe Avondo, impress. arcivesc., e dell'illust. città, vicino al senato, Torino, 1770.

(L')*Economie de la vie humaine Traduite sur un manuscrit indien, composé par un ancien brammine. On a mis à la tête une lettre d'un gentilhomme anglois demeurant à la Chine, adressée au comte de*** qui contient un récit de la manière dont ce manuscrit a été découvert. Ouvrage traduit de l'anglois*, La Haye, H. Scheurleer Junior, 1751.

(The) *Economy of Human Life. Haushaltungskunst des menschlichen Lebens. Englisch und Deutsch*, Ailentaun, (Penn.), Gedruckt un verlegt bey J. Ehrensfried und Comp., 1814.

Donald D. Eddy, "Dodsley's Oeconomy of Human Life: A Partial Check List, 1750-1800", *The Cornell Library Journal*, 7, 1969, 49-88.

Donald D. Eddy, "Dodsley's Oeconomy of Human Life, 1750-1751", *Modern Philology*, 85, 1988, 460-479.

Bibliothek der schönen Wissenschaften, Zuerst herausgegeben von Theod. Christ. Friedr. Enslin. Gänzlich umgearbeitet und neu herausgegeben von Wilhelm Engelmann, Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1837.

Dunja Fališevac, *Kaliopin vrt. Studije o hrvatskoj epici*, Književni krug, Split, 1997.

Dunja Fališevac, *Kaliopin vrt II. Studije o poetičkim i ideološkim aspektima hrvatske epike*, Književni krug, Split, 2003.

John Feather, *A History of British Publishing*, Routledge, London, 1988.

Gerard Genette, *Seuils*, Seuil, Paris, 1978.

Ivica Golec, "Banska krajina u djelima svećenika Josipa Marića (1807. - 1883.) i Pavla Lebera (1844. - 1919.)", *Croatica Christiana Periodica*, 57, 2006, 155-176.

S. L. Gulich, *A Chesterfield Bibliography to 1800*, University of Virginia Press, Charlottesville, 1979.

Franjo Emanuel Hoško, "Franjevci u Slavoniji i podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma", *Croatica Christiana Periodica*, 55, 2005, 155–161.

Franjo Emanuel Hoško, *Marijan Jaić obnovitelj među preporoditeljima*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1996.

Indianski mudroznanač, illiti nacsin i vishitna kako csovic na svitu xiviti mora, da bogu ugoditi, opshtini hasnovini, i srichan biti more; s' nadometkom nikojih priricsjah i chudorednih naukah primudrog' Katona, po gosp. Martinu Pustaichu, slavne Brodske regemente majoru iz nimacskoga u slavinski jezik prineshen; potlam pako po Marinu Jaichu reda s. o. Fraceshka, derxave Kapistranske svetog Bogoslovja shtiocu, s' dopustjenjem stareshinah na svitlo izdan, Pritiskano slovima Kraljevske mudroucsne skupstine, Budim, 1825.

Indinanzki mudroznaneč, ili: Nachin kak chlovek vu drustvu lyudih szrechen biti more. Kratka nekoja na krepozt zpadajuča razumna izrechenya, koja je nekoj ztari brakman popiszana oztavil odovud na vnoge vucheneh narodov jezike ve zda pako na horvatzki jezik preneshen po Josefu Marichu, kl. B. Z., Pritiskano pri Ferenczu Suppan, Zagreb, 1833.

Вера Јаварек, "Огледи преведени са енглеског у 'Собранију' Доситеја Обрадовића", *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 26, 3, 1978, 471–488.

Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1961.

Станко Кораћ, *Преглед књижевног рада Срба у Хрватској*, Просвјета, Загреб, 1987.

Mijo Korade, "'Indijanski mudroznanač' u hrvatskoj književnosti", u: *Dani hvarskog kazališta. Hrvatska književnost uoči preporoda*, sv. 23, ur. N. Batušić i dr., Književni krug, Split, 1997, 384–396.

(Die) Kunst unter Menschen glücklich zu leben, vom Herrn Grafen von Chesterfield. Aus dem französischen übersezt von P. Wilibald Schrettinger, Benediktiner in der oberpfälzischen Abrey Weissenhohe, bey Johann Efaias Seidel, München, 1801 [1802].

Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč, Darko Novaković, urednici, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.

Letters Written by the Late Right Honourable Lady Luxborough, to William Shenstone, Esq., Printed for J. Dodsley, in Pall-Mall, London, 1775.

Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, II, Riečki, Emidija Mohovića Tiskarski Kamen. Zavod, 1869.

Suzana Marjanić, "Po-etika kršćanskog i brahmanskog 'Nauka političkog i moralskog od Pilpaj Bramine, filsofa indijanskoga' (u prijevodu) Matije Antuna Reljkovića", u: *Ključevi raja. Hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. stoljeća*, priredila Julijana Matanović, Meandar, Zagreb, 1995, 169–189.

Мудролюбац индійски, либо искусство щастливо живити у дружеству. Содержащессе у маленом числу чистойи поућенія наравословія; содѣвенни эдним древним брамином, При Пани Θεодосію, Венеція, 1809.

(The) Oeconomy of Human Life. Translated from an Indian Manuscript, written by an ancient Bramin. To which is prefixed an Account of the Manner in which the said Manuscript was discover'd. In a Letter from an English Gentleman, now residing in China, to the Earl of ****, Printed for R. Dodsley in Pall-Mall and sold by M. Cooper, in Pater-noster-Row, London, 1750 [1751].

(The) Oeconomy of Human Life. Part the Second. Translated from an Indian Manuscript, found soon after that which contain'd the Original of the first Part; and written by the same Hand. In A Second Letter from an English Gentlemen residing in China, to the Earl of ***, Printed for M. Cooper, at the Globe, in Pater-noster Row, London, 1751.

(The) Oeconomy of Human Life. Haushaltungs des menschlichen Lebens, Neue Aufl., Florian Kupferberg, Mainz, 1815

J.-M. Quérard, *La France littéraire, ou Dictionnaire bibliographique*, II, Chez Firmin Didot, Père et fils, libraires, Paris, 1828.

Amedeo Quondam, *Tre inglesi, l'Italia, il Rinascimento: sondaggi sulla tradizione di un rapporto culturale e affettivo*, Liguori Editore, Napoli, 2006.

Руководство человеческого живота славного автора Лордъ Кестерфилдъ. Преведено с' италианскогъ на нашъ сербскій язык, и изяснено с' билъзы за любовь учающей сербской далматинской юности као бълзи кринчићъ посвећено, отъ мене ѱер. Спурїдона Алексїевића, родомъ Милорадовића изъ Херцеговине. Правос: восточ. Исповѣданїя пароха задарскогъ у Далмацїи, Будиму граду, Словима Кралѣв. Университ: Пештанскогъ, 1830.

Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Завод за уѣбнике, Београд, 2006.

Harry M. Solomon, *The Raise of Robert Dodsley: Creating the New Age of Print*, Board of Trustees, Southern Illinois University Press, Carbondale, 1996.

Мирјана Д. Стефановић, *Лексикон српског просветитељства*, Службени гласник, Београд, 2009, 288.

Ralph Straus, *Robert Dodsley, Poet, Publisher & Playwright*, John Lane The Bodly Head, John Lane Company, London, New York, 1910.

James E. Tierney, eds., *The Correspondence of Robert Dodsley 1733-1764*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sidney, 1988.

(Die) Weisheit and die Menschen: Durch einen begeisterten Braminen. Aus einer alten Handschrift [Aus dem Englischen von J. J. C. Bode], Göschen, Leipzig, 1787.

Richard Wendorf, "Robert Dodsley as Editor", *Studies in Bibliography*, vol. 31, 1978, 236-248.

Zbigniew Źmigrodzki, *Martina Schrettingera życie i dzieło: (1772-1851)*, Wydawn. Uniw. Śląskiego, Katowice, 2004.

INDIANSKI MUDROZNANAC (1825) AND INDIANZKI MUDROZNANECZ (1833)
IN A VERY SUCCESSFUL EUROPEAN LITERARY MYSTIFICATION

The paper deals with two Croatian translations of the so-called "Lord Chesterfield": Slavonian *Indianski mudroznanač* (1825) by Martin Pustaić-Marijan Jaić and Kajkavian *Indianzki mudroznanečz* (1833) by Josip Marić. Both translations are part of a wider European phenomenon of translations, imitations and adaptations of "Indian philosopher" whose authorship until recently was attributed to Lord Chesterfield. The real author, however, was the English writer and publisher Robert Dodsley, and the book was *The Oeconomy of Human Life* (1750/1751), which by the end of the eighteenth century had been translated into several European languages and had appeared in about 200 editions. It was a true literary mystification, so successful that the question of authorship was resolved only recently.

The purpose of this paper is therefore: 1. to deal with the question of authorship, the English original as well as the models for the Croatian translations; 2. to determine the question of the structure and content of the Croatian translations, compared with the original and the models; 3. to frame the social and literary context of the emergence and diffusion of the original and the Croatian translations.

The methodology used: the analysis and comparison of the original, of the models of the Croatian editions and the analysis of the Croatian translations themselves; comparison with the other South Slavic translations; consideration of the Croatian and other South Slavic interpretations.

The most important results and conclusions: the establishment of the author, the original and the models of Slavonian and Kajkavian translations (and the other South Slavic translations since this was a broader phenomenon); the definition of the social and literary context: instead of the introduction of Eastern philosophy into Croatian culture; the Slavonian and the Kajkavian translations represent yet another participation of Croatia in the European literary trends by simply being part of this successful literary mystification.

KEY WORDS: "*chinesoirie*", *Indianski mudroznanač*, *Indianzki mudroznanečz*, *Josip Marić*, *South-Slavic translations*, *literary mystification*, *Lord Chesterfield*, *Marijan Jaić*, *Martin Pustaić*, *Enlightenment*, *Robert Dodsley*, *The Oeconomy of Human Life*.

